

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta
Oddelek za slovenistiko

Andreja Mavsar

Izbiblična zoonimna frazeologija

Diplomsko delo

Mentorica: red. prof. dr. Erika Kržišnik

Ljubljana, september 2016

Zahvala

Zahvaljujem se mentorici, red. prof. dr. Eriki Kržišnik, za prijaznost, napotke in vesplošno pomoč pri pisanju diplomske naloge.

Velika zahvala pa gre tudi partnerju, družini, prijateljem in sodelavcem, ki ste mi vsi in vsak po svojih najboljših močeh pomagali in me spodbujali – brez vseh vas bi bilo veliko težje!

Izveček

V diplomski nalogi je predstavljena raba izbibličnih zoonimnih frazemov s treh vidikov: kako so se deli besedil v Bibliji, iz katerih so pozneje nastali pravi frazemi, prevajali v različnih prevodih Biblije in kateri so bili po strukturi najbližje današnjim frazemom; v kakšni obliki in pomenu so se nato te stalne zveze ustalile, normirale v slovarjih (v Pleteršnikovem Slovensko-nemškem slovarju, Slovarju slovenskega knjižnega jezika in Slovarju slovenskih frazemov) ter kakšna je njihova novejša raba v publicističnih besedilih iz časopisnih publikacij, revij in internetnih virov, zbranih v korpusu Gigafida.

Ključne besede: frazeologija, frazem, Biblija, živali, Slovar slovenskega knjižnega jezika, Slovar slovenskih frazemov, publicistična besedila, Gigafida

Abstract

In this diploma paper I have presented the use of biblical animal idioms from three points of view: how parts of texts in the Bible, which were the basis for the actual idioms, were translated in different translations of the Bible and which were closest to today's idioms according to the structure; in what form and meaning were these phrases established and standardized in dictionaries (Slovene-German dictionary by Pleteršnik, Dictionary of Slovene Literary Language and Dictionary of Slovene Idioms); and what their latest use is in journalistic texts from newspaper publications, magazines and internet resources collected in corpus Gigafida.

Key words: phraseology, idiom, the Bible, animals, Dictionary of Slovene Literary Language, Dictionary of Slovene Idioms, publicistic texts, Gigafida

KAZALO

1. UVOD	1
2. NAČIN DELA IN CILJI.....	2
3. NA KRATKO O FRAZELOGIJI.....	5
4. BIBLIČNA FRAZELOGIJA OZIROMA FRAZEMI, KI SO NASTALI NA PODLAGI BIBLIČNIH BESEDIL	5
5. IZBIBLIČNI ZOOMIMNI FRAZEMI	6
5.1 PRVA SKUPINA.....	7
5.1.1 <i>Gadja zalega</i>	7
5.1.1.1 Stanje v Bibliji	7
5.1.1.2 Stanje v SSKJ in SSF ter v Pleteršnikovem slovarju	9
5.1.1.3 Stanje v Gigafidi.....	9
5.1.2 <i>Kakor ovce brez pastirja</i>	10
5.1.2.1 Stanje v Bibliji	10
5.1.2.2 Stanje v SSKJ in SSF ter v Pleteršnikovem slovarju	11
5.1.2.3 Stanje v Gigafidi.....	12
5.1.3 <i>Kakor ovca/jagnje med volkovi</i>	13
5.1.3.1 Stanje v Bibliji	13
5.1.3.2 Stanje v SSKJ in SSF ter v Pleteršnikovem slovarju	14
5.1.3.3 Stanje v Gigafidi.....	15
5.2 DRUGA SKUPINA.....	16
5.2.1 <i>Metati bisere svinjam</i>	16
5.2.1.1 Stanje v Bibliji	16
5.2.1.2 Stanje v SSKJ in SSF ter v Pleteršnikovem slovarju	17
5.2.1.3 Stanje v Gigafidi.....	18
5.2.2 <i>Volk v ovčji koži</i>	19
5.2.2.1 Stanje v Bibliji	19
5.2.2.2 Stanje v SSKJ in SSF ter v Pleteršnikovem slovarju	20
5.2.2.3 Stanje v Gigafidi.....	21
5.2.3 <i>(Kdo) iti skozi šivankino uho</i>	22
5.2.3.1 Stanje v Bibliji	22
5.2.3.2 Stanje v SSKJ in SSF ter v Pleteršnikovem slovarju	23
5.2.3.3 Stanje v Gigafidi.....	24
5.2.4 <i>Vzeti koga pod peruti</i>	26
5.2.4.1 Stanje v Bibliji	26

5.2.4.2 Stanje v SSKJ in SSF ter v Pleteršnikovem slovarju	27
5.2.4.3 Stanje v Gigafidi	28
5.3 TRETJA SKUPINA	29
5.3.1 <i>Ne zavezuj gobca volu, kadar vrši žito.</i>	29
5.3.1.1 Stanje v Bibliji	29
5.3.1.2 Stanje v SSKJ in SSF ter v Pleteršnikovem slovarju	30
5.3.1.3 Stanje v Gigafidi	30
5.3.2 <i>Precejate komarja, kamelo pa požirate.</i>	30
5.3.2.1 Stanje v Bibliji	30
5.3.2.2 Stanje v SSKJ in SSF ter v Pleteršnikovem slovarju	31
5.3.2.3 Stanje v Gigafidi	32
5.3.3 <i>Kjer je truplo, tam se bodo zbirali jastrebi.</i>	32
5.3.3.1 Stanje v Bibliji	32
5.3.3.2 Stanje v SSKJ in SSF ter v Pleteršnikovem slovarju	33
5.3.3.3 Stanje v Gigafidi	33
5.4 ČETRTRA SKUPINA	33
5.4.1 <i>Sedem suhih krav (čas/obdobje/leta suhih krav, sedem suhih let) in sedem debelih krav (čas/obdobje/leta debelih krav, sedem debelih let, debela leta)</i>	34
5.4.1.1 Stanje v Bibliji	34
5.4.1.2 Stanje v SSKJ in SSF ter v Pleteršnikovem slovarju	34
5.4.1.3 Stanje v Gigafidi	37
5.4.2 <i>Iti v levji brlog in levji brlog ter iti v levje žrelo in levje žrelo</i>	40
5.4.2.1 Stanje v Bibliji	40
5.4.2.2 Stanje v SSKJ in SSF ter v Pleteršnikovem slovarju	40
5.4.2.3 Stanje v Gigafidi	42
5.4.3 <i>Grešni kozel in žrtveni kozel ter žrtveno jagnje in daritveno jagnje</i>	44
5.4.3.1 Stanje v Bibliji	44
5.4.3.2 Stanje v SSKJ in SSF ter v Pleteršnikovem slovarju	44
5.4.3.3 Stanje v Gigafidi	46
5.4.4 <i>Zlato tele in častiti zlato tele</i>	48
5.4.4.1 Stanje v Bibliji	48
5.4.4.2 Stanje v SSKJ in SSF ter v Pleteršnikovem slovarju	49
5.4.4.3 Stanje v Gigafidi	49
5.4.5 <i>(Kot) izgubljena ovca in (kot) izgubljeni sin</i>	52
5.4.5.1 Stanje v Bibliji	52
5.4.5.2 Stanje v SSKJ in SSF ter v Pleteršnikovem slovarju	53

5.4.5.3 Stanje v Gigafidi.....	54
6. PRIMERJAVA OBRAVNAVANIH FRAZEMOV MED SSKJ IN SSF	56
7. UGOTOVITVE ANALIZE IZBIBLIČNIH ZONIMNIH FRAZEMOV S POMOČJO KORPUSA GIGAFIDA.....	60
8. SKLEP	61
9. VIRI.....	62
10. LITERATURA.....	63

1. UVOD

Frazeologija je zelo zanimivo jezikovno področje, ki nam veliko pove o človekovem videnju in dojemanju sveta oziroma stvari in dogodkov, ki ga obkrožajo. Pomembna je z več vidikov: njena osnovna enota frazem nam ne pove samo nekaj o jeziku, temveč nam lahko razkrije tudi posebnosti kulture, zgodovine in načina življenja govorcev nekega jezikovnega območja.

Govorce različnih jezikov lahko zaznamujeta različna kultura in zgodovina, drugače vidijo svet, obkrožajo jih različne stvari, zato se med jezikovnimi območji lahko razlikuje tudi frazeologija oziroma frazemi, ki so v rabi med govorcei.

Frazemi so ekspresivna jezikovna sredstva. Včasih je njihov pomen lahko dvoumen, zato se veliko uporabljajo denimo v horoskopih, praviloma pa jih ne bomo našli v znanstvenih in strokovnih besedilih. Izražanje s frazemi je v današnjem času najpogostejše v publicističnih besedilih, saj prek njih avtorji člankov določeno tematiko čustveno (bodisi pozitivno bodisi negativno) ovrednotijo in tako vplivajo na oblikovanje javnega mnenja, ne da bi se bralci tega posebej zavedali.

Bogat vir za nastanek frazemov pa so med drugim besedila iz knjige vseh knjig, Svetega pisma oziroma Biblije. Ta ima najširši krog bralcev (pa tudi poslušalcev) med ljudmi glede na različno izobrazbo, starost, družbeni sloj ... Tako so imele biblične zveze veliko priložnosti, da so se med ljudmi ustalile in sčasoma postale frazemi (torej se je njihov pomen osamosvojil in postal neodvisen od konteksta v Bibliji).

Ker so živali v Bibliji velikokrat omenjene, sem se odločila preveriti, koliko izbibličnih frazemov z zoonimno komponento, torej »živalskih frazemov« iz Biblije, se je uveljavilo in ustalilo v današnjem jeziku.

2. NAČIN DELA IN CILJI

Najprej sem v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (v nadaljevanju SSKJ) poiskala vse iztočnice, ki označujejo živali. Pregledala sem vse geselske članke in bila pri tem pozorna predvsem na frazeološko gnezdo in primere rabe, iz katerih je razvidno, v katerih frazemih nastopa določena žival. Vse te iztočnice sem nato poiskala v Slovarju slovenskih frazemov (v nadaljevanju SSF) Janeza Kebra in v razdelku Izvor frazema, ki je del geselskih člankov v omenjenem priročniku, preverila, ali določen frazem izhaja iz Biblije. Tako sem pridobila ustrezno nomenklaturu – nabor poimenovanj živali, ki nastopajo v izbibličnih frazemih.

Nato sem izpisana poimenovanja za živali oziroma frazeme z zoonimno komponento iskala v Bibliji, in sicer v spletnem slovenskem standardnem prevodu (v nadaljevanju SSP) iz leta 2006 (peti, pregledani natis), ki je dostopen na elektronskem naslovu <http://www.biblija.net/biblija.cgi?l=sl>. Iskanje sem pozneje razširila na vse živali, izpisane iz SSKJ, saj sem iskala tudi izbiblične pregovore, ki pa v SSF (in večinoma tudi v SSKJ) niso navedeni¹, poleg tega pa vsi izbiblični frazemi niso navedeni v obeh priročnikih in je treba njihov izbiblični izvor šele ugotoviti.

Ker pa se velikokrat različni prevodi Svetega pisma med seboj razlikujejo (denimo zaradi upoštevanja jezikovne norme in prilagoditve besedila knjižnemu jeziku v času, v katerem je določen prevod nastal), sem po kronologiji oziroma časovnem zaporedju nastanka Biblij (poleg SSP 2006) primerjala dele besedil, iz katerih so pozneje nastali frazemi, da bi ugotovila, kako (če sploh) so se ti deli oziroma prevodi teh delov spreminjali skozi čas ter v katerem izmed prevodov je frazem po obliki najbližje današnjemu.

Upoštevala sem vse dostopne spletne prevode Biblije v slovenskem jeziku, to so:

- Trubarjeva² Nova zaveza in Psalmi (1555–1577),
- Dalmatinova Biblija³ (1584), ki je prvi slovenski (protestantski) prevod celotne Biblije, torej Stare in Nove zaveze,

---

¹ Več o tem v opombi na strani 32.

² Protestantska cerkev je zahtevala, da se Biblija razlaga v jeziku ljudstva. Trubar se je pri prevajanju opiral na Lutra in se po njegovem »/.../ zgledu odločil za enoten knjižni jezik kljub številnim narečjem, ki jih je poznal in se jih zavedal« (Pogorelec 1974: 5). Tako je v slovenskem uvodu knjige Ta evangeli svetega Matevsha (1555) zapisal: »Pri tem prevajanju sem se potrudil glede besed in sloga, da bi ga utegnili z lahkoto razumeti vsak Slovenec, bodisi Kranjec, Spodnještajerec, Korošec, Kraševac, Istran, Dolenjec ali Bezjak.« (Merše 2009: 33)

³ »Dalmatinova Biblija izkazuje najbolj ustaljeno podobo slovenskega knjižnega jezika, ki se je razvijal od leta 1550 dalje.« (Merše 2009: 89) Med člani revizijske komisije, ki je pregledovala prevod, je bil tudi Dalmatinov učitelj Adam Bohorič, ki je spoznanja o slovenskem knjižnem jeziku strnil v prvi slovnici slovenskega jezika z

- Japljeva Biblija⁴ (1784–1802), ki je prvi katoliški prevod celotne Biblije,
- Wolfova⁵ Biblija (1856–1859),
- Chraskov⁶ prevod (1908–1914),
- Ekumenska izdaja⁷ (1974),
- Jubilejna izdaja Nove zaveze (1984),
- Slovenski standardni prevod⁸ (1996).

Zaradi večje preglednosti sem ustrezne dele besedil (razen tam, kjer je frazem nastal iz biblične zgodbe ali dogodka v Bibliji) iz različnih prevodov Biblije navedla v preglednici.

Pri delu sem si, kot sem že omenila, pomagala s SSKJ in SSF. Ker je SSKJ na področju frazeologije nedosleden (kot piše Jürgen Petermann v članku z naslovom Frazeologija v Slovarju slovenskega knjižnega jezika, frazemi niso ločeni od drugih jezikovnih enot, nekaj jih je v frazeološkem gnezdu, nekaj med primeri rabe oziroma v ilustrativnem gradivu, nekaj celo v terminološkem gnezdu ...), me je zanimala predvsem primerjava med SSKJ in SSF. Med drugim sem preverila, ali in v kolikšnem obsegu obstajajo razlike med razlago pomena frazema v enem in drugem jezikovnem priročniku. Frazeme sem iskala tudi v Pleteršnikovem Slovensko-nemškem slovarju⁹ (1894–1895).

Ker simboli v jeziku igrajo pomembno vlogo in so rezultat nekakšnega dogovora med ljudmi, sem v Slovarju simbolov avtorjev Jeana Chevalierja in Alaina Gheerbranta poiskala simbolni pomen obravnavanih frazemov oziroma besed, ki so del frazemov.

Erika Kržišnik v članku z naslovom Biblične stalne zveze v Slovarju slovenskega knjižnega jezika in v slovenskem jeziku ugotavlja, da izbiblični zoonimni frazemi (kot tudi vsi preostali, nezoonimni) niso vedno dobesedno prevzeti iz delov besedila v Bibliji, temveč so nekateri

---

naslovom *Arcticae horulae* (1584). Tudi Dalmatin se je pri prevajanju zgledoval po Lutru, na njegov prevod je torej prav tako vplivala nemška predloga.

⁴ To je »/.../ kolektivno delo teološko in jezikoslovno izobraženih prevajalcev in pregledovalcev« (Orožen 1996: 251), med drugim so pri njem sodelovali B. Kumerdej, J. Škrinjar in M. Wolf. Japelj je pri prevodu Biblije sicer upošteval predhodno prevedeno, Dalmatinovo Biblijo, vendar ne v celoti, opiral se je tudi na Vulgato (latinski prevod Svetega pisma iz 4. stol.).

⁵ Anton Wolf je bil ljubljanski škof, ki je bil pobudnik omenjenega prevoda Biblije.

⁶ Anton Chraska je bil češki protestantski teolog in misijonar. Po Dalmatinovi Bibliji je bil ta protestantski prevod prvi, ki je izšel v eni knjigi.

⁷ Namenjena je tako katoličanom kot protestantom (pri prevajanju so sodelovali tudi zadnji).

⁸ To je prvi slovenski ekumenski prevod (pri prevajanju so sodelovale tudi druge krščanske cerkvene skupnosti, ki so dejavne v Sloveniji).

⁹ Pleteršnikov Slovensko-nemški slovar je pomembno delo, saj je »/.../ osnova vsega našega nadaljnega pravopisja in pravorečja občnega besedja« (Toporišič 2006: 550). V slovarju so navedeni tudi frazemi: »Iztočnice slovarja so posamezne besede, ne pa tudi besedne zveze. T. i. reke (frazeologeme), najsi gre za besednozvezne (rekla) ali povedne (rečenice), je podajal v razlagi in jih tudi večinoma 'prevajal'.« (Toporišič 2006: 539)

nastali na podlagi biblične zgodbe oziroma dogodka v Bibliji. Zato sem pri takih zvezah na kratko povzela biblično zgodbo ali dogodek, ki je bil povod za nastanek frazema. Frazeme sem razdelila po skupinah glede na to, kako so se oblikovali v slovenskem jeziku. Pri tem sem upoštevala vse prej omenjene prevode Biblije.

Zanimalo pa me je tudi današnje stanje, in sicer, koliko in v kakšni obliki je izbiblična zoonimna frazeologija v rabi v današnjem jeziku, ali je raba skladna z navedbami v slovarjih ali pa je morda prišlo do različnih osamosvajanj in odstopanj. Osredotočila sem se na pojavljanje in rabo v publicistiki¹⁰, torej v časopisnih publikacijah, revijah pa tudi na spletu¹¹, ki je čedalje bolj uveljavljen medij za sporočanje novic bralcem. Za preverjanje rabe v publicistiki sem se odločila, ker so tovrstna besedila, kot piše Erika Kržišnik v članku Norma v frazeologiji in odstopi od nje v besedilih, poleg govornega jezika najbolj normotvorna, saj imajo na jezikovno obnašanje največji vpliv (v preteklosti so bila taka predvsem umetnostna besedila). Frazeme sem iskala v elektronskem korpusu Gigafida¹², ki je dostopen na spletnem naslovu <http://www.gigafida.net>.

Tako sem dobila pregled s treh zornih kotov:

1. kako so se poznejši zoonimni frazemi oziroma deli besedil, iz katerih so ti pozneje nastali, spreminjali v času, torej v različnih prevodih Biblije;
2. kako in ali so se ustalili in »uslovarili« v normativnih priročnikih: SSKJ, SSF in v Pleteršnikovem Slovensko-nemškem slovarju;
3. kakšna je raba frazemov med govorniki (natančneje v publicistiki) v sodobnejšem času in ali so se stalne zveze morda osamosvojile in se uporabljajo v novih, drugačnih oblikah in/ali pomenih od teh, ki so navedeni v slovarjih.

Na koncu pa sem povzela splošne ugotovitve primerjave frazemov v slovarjih in analize teh zvez v publicističnih besedilih, zbranih v Gigafidi.

---

¹⁰ »Publicistična zvrst zajema po definiciji javna besedila, namenjena javnosti, torej besedila množičnih občil, to pa so dnevniki, tedniki, mesečniki, radio, TV, plakat idr., kar pomeni zelo veliko različnih besedil, od vesti, člankov, komentarjev, do reportaž, feljtonov in recenzij, oglasov in kritik.« (Kalin Golob 2003: 40)

¹¹ Pri iskanju frazemov na spletu so se pojavile težave, saj se ta uporablja tudi kot sredstvo za komunikacijo med bralci, in sicer v obliki raznih forumov in komentarjev pod članki pa tudi blogov, ki združujejo značilnosti zapisanih in govornih besedil. V Gigafidi omenjeni primeri niso ločeni od preostalih, zato sem poskusila glede na način zapisa (napake, slog in podobno) po lastni presoji izločiti omenjene primere, zapise in to, kam sodijo, pa sem preverila tudi na spletnih straneh, od koder izhajajo.

¹² Gigafida je elektronska zbirka oziroma korpus različnih besedil v slovenščini. Vsebuje različne vrste besedil, in sicer z interneta, iz časopisov, revij, leposlovja ... Obsega skoraj 1,2 milijarde besed. Je zanesljiv vir za raziskovanje sodobnega jezika na več ravneh. Besedila, zbrana v Gigafidi, so izšla med letoma 1990 in 2011. Največji delež pridobljenih besedil v korpusu pomenijo časopisi, teh je kar 56 odstotkov (povzeto po www.gigafida.net – O korpusu).

3. NA KRATKO O FRAZELOGIJI

Frazeologija je posebna veda v jezikoslovju, ki se ukvarja z raziskovanjem frazeoloških enot – frazemov.

Da neko jezikovno enoto označimo kot frazem, mora izpolnjevati štiri merila, to so:

1. večbesednost oziroma nadbesednost (sestavljati jo morata najmanj dve besedi);
2. določena stalnost oblike in pomena (dopustne so le določene skladenjske ali oblikoslovne spremembe – denimo sklanjanje samostalnikov, spreganje glagolov, spreminjanje naklona ali časa, posamostaljenje ...);
3. neizpeljivost (ali le delna izpeljivost) pomena iz vsote pomenov posameznih sestavin;
4. poudarjena ekspresivnost oziroma konotacija.

Frazeološke enote oziroma frazemi so torej »stalne besedne zveze, katerih pomen ni ali je samo delno ugotovljiv iz pomenov njihovih sestavin in ki imajo praviloma stalno in samo omejeno spremenljivo sestavo«. (Keber 2000: 94)

Predvsem zaradi poudarjene ekspresivnosti frazemov je njihova raba v besedilih omejena. Tako jih v strokovnih in znanstvenih besedilih praviloma ne bomo našli, pojavljajo pa se v umetnostnih besedilih, publicistiki, poljudnoznanstvenih besedilih, zelo pogosta pa je raba tudi v praktičnem sporazumevanju.

4. BIBLIČNA FRAZELOGIJA OZIROMA FRAZEMI, KI SO NASTALI NA PODLAGI BIBLIČNIH BESEDIL

Prav posebno področje pa so (iz)biblični frazemi. Biblija je namreč bogat vir za osamosvajanje stalnih jezikovnih enot oziroma njihovo ustalitev v določenem jeziku, saj je to v evropskih jezikih najpogosteje citirano besedilo: »V smislu vplivanja se biblična besedila od vseh drugih, ki so ali bi lahko bila vir citatnosti, razlikujejo po tem, da so prisotna zelo dolgo časa in da imajo glede na družbene plasti, starost, stopnjo izobrazbe itd. najširši krog bralcev oz. poslušalcev. Zaradi tega, pa tudi zaradi občečloveško naravnane vsebine (etika, morala, temeljno človeško pravo) so imeli in imajo stalno ponavljajoči se deli teh besedil največjo možnost, biti sprejeti kot t. i. 'ljudska modrost'. Biblični citati so se pogosto osamosvajali iz neposrednega sobesedila in zaživelj svoje življenje kot pravi frazemi.« (Kržišnik 2000: 68)

Za določanje izbibličnih frazemov pa je treba poznati razliko med citatom, stalnim citatom in iz citata nastalim frazemom. Po Burgerju obstajajo štiri stopnje sprejemanja citatov (povzeto po Kržišnik 2000: 67):

1. Bralec ve, od kod izvira besedilo, v tem primeru govorimo o citatu.
2. V bralčevi zavesti ima besedilo trdno in stalno strukturo, bralec ima jasno predstavo o njeni leksikalni zapolnitvi, ki pa je lahko (ali pa tudi ne) identična z izhodiščnim citatom. Tu gre le še subjektivno za citat.
3. Bralec ve, da je besedna zveza stalna, ne pa tudi tega, od kod izvira. Tak bralec zvezo dojema kot »navaden« frazem, ki ni nič drugačen od vseh preostalih.
4. Bralec zveze ne pozna ali je ne dojema kot stalne. Torej je to zanj prosta besedna zveza.

Stalni citati in izcitatni frazemi sodijo predvsem v drugo in tretjo stopnjo, prva in četrta pa zajemata priložnostne, individualne citate.

Po Kržišnikovi pa je razlika med citatom in izcitatnim frazemom tudi ta, da prvi kot osamosvojeni del nekega besedila ohranja pomen in smisel, ki mu ga daje sobesedilo, katerega del citat nikoli ne neha biti. Frazem, ki je nastal iz citata, pa ima svoj pomen, ki je osamosvojen od smisla nekdanjega sobesedila in dobiva smisel v novih besedilih.

5. IZBIBLIČNI ZONIMNI FRAZEMI

Biblične stalne zveze, torej citati ali frazemi, so se v slovenščini oblikovale po štirih poteh (Kržišnik 2000: 70–71)¹³:

1. Izraz se je osamosvojil v dobesedni obliki in funkcionira kot biblični citat ali kot biblični frazem.
(*gadja zalega, kakor ovce brez pastirja, kakor ovca/jagnje med volkovi*)
2. Izraz se je osamosvojil v nekoliko spremenjeni obliki:
  - 2.1 Sprememba v skladu z običajnim v jeziku
(*metati bisere svinjam – Trubar, Dalmatin, Japelj ...: pred svinje*)
  - 2.2 Večja ali manjša sprememba leksikalne zapolnitve
(*volk v ovčji koži – namesto volk v ovčjih oblačilih*)

---

¹³ Sama dodajam primere stalnih zvez, ki sem jih obravnavala v diplomski nalogi.

2.3 Sprememba besednega reda

(/)

2.4 Krajšanje

((kdo) iti skozi šivankino uho – besedilo v Bibliji: Laže gre kamela skozi šivankino uho, kakor bogataš pride v Božje kraljestvo.; vzeti koga pod peruti – besedilo v Bibliji: skrij me v senci svojih peruti)

3. Izraz je bil sprejet kot ljudska modrost in kot pregovor ohranja temeljno strukturo (pogosto dvodelnost) in temeljno leksikalno zapolnitev, izgublja povezavo z izhodiščnim bibličnim besedilom in osamosvojen tvori mnoge variante.

(iz Biblije: Ne zavezuj gobca volu, kadar vrši žito.; Precejate komarja, kamelo pa požirate.; Kjer je truplo, tam se bodo zbrali jastrebi.)

4. Stalni izraz se je oblikoval na podlagi biblične zgodbe ali kakega dogodka v njej.

(sedem suhih krav in sedem debelih krav, iti v levji brlog in levji brlog, iti v levje žrelo in levje žrelo, grešni kozel in žrtveni kozel, zlato tele in častiti zlato tele, izgubljena ovca)

5.1 PRVA SKUPINA

V prvo skupino sodijo vsi frazemi, ki so se v slovenskem jeziku osamosvojili v dobesedni obliki.

5.1.1 *Gadja zalega*

5.1.1.1 Stanje v Bibliji

Izraz *gadja zalega* se trikrat pojavi v Matejevem evangeliju in enkrat v Lukovem evangeliju Nove zaveze (torej je bila to stalna in prenesena zveza že v Bibliji). S temi besedami Janez Krstnik označi farizeje¹⁴ in saduceje¹⁵, ki so se prišli k njemu krstit:

- *Ko pa je videl, da prihaja k njegovemu krstu precěj farizejev in saducejev, jim je rekel: »Gadja zalega! Kdo vam je pokazal, kako naj ubežite prihodnji jezi? (Mt 3,7)*

---

¹⁴ SSKJ razlaga takole: farizej: 1. pri starih Judih pripadnik verske sekte, ki je pretirano strogo razlagala verske predpise: farizeji in saduceji; lažna pobožnost farizejev 2. slabš. hinavec, licemerec: ne bodimo farizeji; kako se zgraža ta farizej

¹⁵ SSKJ razlaga takole: saducej: pri starih Judih pripadnik stranke, ki je priznavala le Mojzesove knjige za svetopisemske: farizeji in saduceji

- *Gadja zalega! Kako morete govoriti dobro, če ste hudobni? Iz preobilja srca namreč govorijo usta.* (Mt 12,34)
- *Kače, gadja zalega! Kako boste ubežali obsodbi na peklenko dolino?* (Mt 23,33)
- *Množicam, ki so prihajale k njemu, da bi jih krstil, je torej govoril: »Gadja zalega! Kdo vam je pokazal, kako naj ubežite prihodnji jezi?«* (Lk 3,7)

V tabeli so navedeni deli besedila iz različnih prevodov Biblije za prvi primer:

PREVOD BIBLIJE	BESEDILO IZ BIBLIJE (Mt 3,7) ¹⁶
Trubarjeva Nova zaveza in Psalmi (1555–1577)	Kadar on pag uidi de ueliku is tih Farifeiou inu Saduceiou knega kerftu prido, prau knim, Vi Madraska shlahta , du ie vom pokafal de vi timu ferdu, kir pride vuydete?
Dalmatinova Biblija (1584)	Kadar je on pak vidil, de je veliku Fariseerjeu inu Sadduceerjeu k'njegovimu Kårftu pèrhajalu, je on k'nym djal: Vy Madrallou rod , gdu je vam pokasal, de bote prihodnimu ferdu vbèshali?
Japljeva Biblija (1784–1802)	Kadar je on pak vidil, de je veliku Pharisærjou inu Şadducæerjov k' njegovimu kårftu pèrhajalu, je on k' njim djal: Vy gadova rodovina , kdo je vam pokasal, de bôte prihodni jèsi vbejšhali?
Wolfova Biblija (1856–1859)	Kadar je pa vidil, de je veliko farizejev in saducejev k njegovimu kerstu perhajalo, jim je rekel: Gadja rodovina! Kdo vam je pokazal bežati pred prihodnjo jezo?
Chraskov prevod (1908–1914)	Ko pa vidi mnogo farizejev in saducejev, da gredo h krstu njegovemu, jim reče: Gadja zalega! Kdo vas je poučil, da ubežite prihodnji jezi?
Ekumenska izdaja (1974)	Ko pa je videl, da prihaja k njegovemu krstu mnogo farizejev in saducejev, jim je rekel: » Gadja zalega , kdo vas je učil, da ubežite prihodnji jezi?«
Jubilejna izdaja Nove zaveze (1984)	Ko je videl, da prihaja k njegovemu krstu precéj farizejev in saducejev, jim je rekel: » Gadja zalega! Kdo vam je zagotovil, da ubežite prihodnji sodbi?«
Slovenski standardni prevod (1997)	Ko pa je videl, da prihaja k njegovemu krstu precéj farizejev in saducejev, jim je rekel: » Gadja zalega! Kdo vam je pokazal, kako naj ubežite prihodnji jezi?«
Slovenski standardni prevod (2006)	Ko pa je videl, da prihaja k njegovemu krstu precéj farizejev in saducejev, jim je rekel: » Gadja zalega! Kdo vam je pokazal, kako naj ubežite prihodnji jezi?«

Pri Dalmatinu je izraz *shlahta* (prevzeta beseda iz nemškega jezika), kot ga rabi Trubar, že nadomeščen z domačo sopomenko *rod*, pri Japlju in Wolfu pa z *rodovino*. Zanimivo pa je, da v vseh primerjanih prevodih v tej stalni zvezi ni vedno nastopal *gad*, temveč *modras* (pri Trubarju in Dalmatinu). Beseda *gad* se prvič pojavi v Japljevi Bibliji. Stalna zveza, kot se je ustalila v današnjem jeziku, torej *gadja zalega*, pa se prvič pojavi v Chraskovem prevodu, nato

¹⁶ Uporabljam kratice, ki so navedene v Slovenskem standardnem prevodu (SSP).

pa tudi v Ekumenski izdaji, Jubilejni izdaji Nove zaveze in v SSP, torej se je iz Biblije v slovenskem jeziku osamosvojila v dobesedni obliki, zato sodi v prvo skupino izbibličnih frazemov.

5.1.1.2 Stanje v SSKJ in SSF ter v Pleteršnikovem slovarju

V SSKJ frazem *gadja zalega* najdemo pod dvema iztočnicama. Pod iztočnico *gadji* je v frazeološkem gnezdu, označen je s kvalifikatorjem 'bibl.': *gadja zalega* 'hudobni, ničvredni ljudje'. V nasprotju s tem pa frazem pod iztočnico *zalega* ni v frazeološkem gnezdu, temveč je naveden pod četrtim pomenom besede *zalega*, in sicer: '4. slabš., navadno s prilastkom: nezaželeni, škodljivi ljudje: ta *zalega* se hoče polastiti oblasti; izkoriščevalska, tatinska *zalega* / bibl. *gadja zalega*'. Razlage posebej za to stalno zvezo na tem mestu ni.

V SSF pa omenjenega frazema ni, ne pod iztočnico *gadji* in ne pod iztočnico *zalega*. Naveden je samo podoben frazem oziroma frazem z razlago, podobno tisti, ki jo SSKJ navaja za frazem *gadja zalega*: *gadje gnezdo* ('ekspr.; pren.') 'prebivališče, skrivališče hudobnih, ničvrednih ljudi'.

Stalna zveza pa je tudi v Pleteršnikovem Slovensko-nemškem slovarju, in sicer pod iztočnico *gadji*: '*gádji*, adj. Viper-; — pren. *gadja zalega*, die Natternbrut, Z.; *gadja rodovina*, C' (C je oznaka za Cafovo slovarsko gradivo, op. A. M.). Torej je v tem slovarju poleg *gadje zalege* omenjena tudi *gadja rodovina*, kot se pojavi v Wolfovi Bibliji.

5.1.1.3 Stanje v Gigafidi

V Gigafidi je za izraz *gadja zalega* za časopise le sedem zadetkov. Frazeološka raba se pojavi le v dveh primerih: *Se je jezil, da ga je mali kljub vsemu zmotil v njegovem miru? Pomanjkljiva vzgoja. Leva gadja zalega.* (Delo, 2002); *Kot daljni odmev Seliškarjevih besed iz leta 45 najdemo še dvajset let pozneje partijski dokument, v katerem je o otrocih razrednih sovražnikov rečeno, da je treba »iztrebiti gadjo zalego«.* (Delo, 1998)

V časopisih se torej stalna zveza *gadja zalega* ne pojavlja. To je najbrž razumljivo, saj ima izrazito negativno konotacijo in za človeka pomeni hudo žalitev, zato v časopisnih publikacijah ni v rabi.

Tudi v revijah je stanje podobno – od petih zadetkov je zveza rabljena frazeološko v treh primerih, in sicer dvakrat skladno z navedbo v SSKJ: *Graščina je pogorela? Ali je to sploh mogoče? Da, da. Pogorela pa je tisto noč, ko vam je umrla hči. Gadja zalega, kaj pripoveduješ? Kako je umrla? Od same žalosti, ker se je njena mamica, vaša gospa soproga, obesila, razlaga oskrbnik in skuša nato graščaka pomiriti: Sicer pa na graščini ni nič novega.* (Hopla, 2006); *Policijski minister Rado Bohinc iz združene liste, dedinje stare partije, ki je opevala svetovno bratstvo proletarcev vseh dežel, je pred tedni sicer vehementno vstopil v prostore beguncev, a s svojimi grimasami dal vedeti, da je stopil v gadjo zalego.* (Mladina, 2001); enkrat pa je z metaforično zvezo označena neživa stvar v pomenu 'vse, kar je slabega, zlega': *Pred kratkim se je namreč vpisala na tečaj feng šuja, ki naj bi po njenem mnenju rešil vso gadjo zalego zla v naših življenjih, vključno z revmo in kurjimi očesi.* (Eva, 2008)

Največ, 15 zadetkov (od tega jih je v frazeološkem pomenu deset, petkrat pa je naveden citat iz Biblije) se v korpusu za zvezo *gadja zalega* pojavi v besedilih iz internetnih virov, vendar pa pregled konkordanc pokaže, da so to primeri predvsem iz komentarjev k člankom – vsi pa so rabljeni skladno s SSKJ, denimo: *Gadja zalega birokratska!* (24ur.com, 2010)

5.1.2 Kakor ovce brez pastirja

5.1.2.1 Stanje v Bibliji

Frazem *kakor ovce brez pastirja* se v Bibliji pojavi na več mestih, torej je bila to stalna zveza (pa tudi prenesena) že v Bibliji. Sodi v prvo skupino, saj se je osamosvojila v dobesedni obliki. Mesta, kjer se pojavi omenjena stalna zveza, so v SSP:

- V četrti Mojzesovi knjigi Stare zaveze (4 Mz 27,17): *ki bo pred njimi odhajal in prihajal, jih vodil ven in vodil noter, da G skupnost ne bo kakor ovce, ki nimajo pastirja.*
- V Markovem evangeliju Nove zaveze (Mr 6,34): *Ko se je Jezus izkrcal, je zagledal veliko množico. Zasmilili so se mu, ker so bili kakor ovce, ki nimajo pastirja, in jih je začel učiti mnogo stvari.*
- V Matejevem evangeliju Nove zaveze (Mt 9,36): *Ko je zagledal množice, so se mu zasmilile, ker so bile izmučene in razkropljene kakor ovce, ki nimajo pastirja.*

V tabeli so deli besedila iz različnih prevodov Biblije za zadnji primer:

PREVOD BIBLIJE	BESEDILO IZ BIBLIJE (Mt 9,36)
Trubarjeva Nova zaveza in Psalmi (1555–1577)	Inu kadar ie on te ludi uidil, fo se nemu v'ferci fmilili, Sakai oni fo bili fapufzheni inu reskropleni koker te ouzhe, kir pafstiria nemaio.
Dalmatinova Biblija (1584)	Inu kadar je on ta folk vidil, fe je njemu v'ferci fmilil. Sakaj ony fo bily reskropleni inu sapufzheni, kakòr Ouce, katere Pafstirja nimajo.
Japljeva Biblija (1784–1802)	Kadar je pak on tē mnóshize vidil, fo se njemu v' fērze vfmilile: kēr fo bilē raskroplene, inu sapufshene, kakòr ovzē, katere pafstirja nimajo.
Wolfova Biblija (1856–1859)	Kadar je pa množice vidil, so se mu v serce smilile, ker so bile nadleževane in razkropljene, kakor ovce, ktere pafstirja nimajo.
Chraskov prevod (1908–1914)	Ko pa vidi množice, se mu zasmilijo; kajti bili so izmučeni in razkropljeni kakor ovce, ki nimajo pafstirja.
Ekumenska izdaja (1974)	Ko pa je videl množice, so se mu zasmilile, ker so bile izmučene in razkropljene kakor ovce, ki nimajo pafstirja.
Jubilejna izdaja Nove zaveze (1984)	Ko je videl množice, so se mu zasmilile, ker so bile izmučene in razkropljene kakor ovce brez pafstirja.
Slovenski standardni prevod (1997)	Ko je zagledal množice, so se mu zasmilile, ker so bile izmučene in razkropljene kakor ovce, ki nimajo pafstirja.
Slovenski standardni prevod (2006)	Ko je zagledal množice, so se mu zasmilile, ker so bile izmučene in razkropljene kakor ovce, ki nimajo pafstirja.

Zveza *kakor ovce brez pafstirja* se v nerazvezani obliki pojavi v Jubilejni izdaji Nove zaveze, in kot takšna se je tudi ustalila tudi v slovenskem jeziku. Skozi čas pa je pri različnih prevodih prišlo do spremembe besednega reda (pri Trubarju *ouzhe, kir pafstiria nemaio* – enako je tudi pri Dalmatinu, Japlju in Wolfu –, od Chraskovega prevoda naprej pa je besedni red že tak kot v današnjem jeziku (*kakor ovce, ki nimajo pafstirja*). Pri Trubarju je uporabljen določni člen (*te Ouzhe*), ki je značilen za nemško skladnjo, pri poznejših prevodih pa se opušta.

5.1.2.2 Stanje v SSKJ in SSF ter v Pleteršnikovem slovarju

V SSKJ omenjeni frazem najdemo pod iztočnicama *ovca* in *pastir*, in sicer v frazeološkem gnezdu z oznako 'knjiž.'. V obeh primerih zveza ni navedena v slovarski obliki, temveč z zgledom: *bili so kakor ovce brez pafstirja* 'zbežani, zmedeni'.

V SSF pa omenjenega frazema ni, prav tako ga ni v Pleteršnikovem slovarju.

Besedi *ovca* in *pastir* zaznamuje močna simbolika. V biblični zvezi *ovce brez pafstirja ovca* ne pomeni le 'manjša domača žival, ki se goji zlasti zaradi volne' in *pastir* ni samo 'kdor pase, čuva živino' (razlagi pomenov po SSKJ). V Slovarju simbolov (str. 186) je navedeno, da »jagnje (ali

drobnica – torej tudi ovca, op. A. M.) simbolizira najprej Izraelca, člana božje črede, ki se pase pod vodstvom pastirjev (političnih voditeljev)«. In dalje: »V Svetem pismu je Bog Izraelov pastir. Vodi čredo, bedi nad njo in jo varuje. Toda Bog odstopi del svoje oblasti tudi posvetnemu in verskemu poglavarju in ta se tudi imenuje pastir ljudstva.« (str. 436) V krščanskih spisih prvih stoletij je pogosta tudi podoba Kristusa kot pastirja. V simboliki pastirja pa je tudi pomen modrosti: »Pastir simbolizira bedenje; njegova dolžnost je nenehna budnost: prebujen je in vidi. /.../ Pastir glede na čredo izvaja zaščito, povezano z znanjem. Ve, katera hrana je dobra za živali, ki zanje skrbi. Je opazovalec neba, sonca, lune, zvezd; ve, kakšno bo vreme. Razloči glasove in šume, sliši bližajočega se volka ali blejanje izgubljene ovce. Zaradi različnih dolžnosti se zdi kot modrec, čigar dejavnost je namenjena kontemplaciji in notranjemu videnju.« (str. 436)

Simbolni pomen besed *ovčica* (ne pa tudi *ovca*!) in *pastir* pa je razložen tudi v SSKJ, in sicer pod drugim pomenom besede *ovčica* je navedena razlaga '2. ekspr. faran, vernik v odnosu do svojega župnika, duhovnika: grajal je vse svoje neubogljive ovčice', pod tretjim pomenom besede *pastir* pa je navedeno: '3. star., v zvezi dušni pastir: duhovnik, župnik: dobili so novega dušnega pastirja'.

5.1.2.3 Stanje v Gigafidi

Omenjena zveza se v časopisih pojavi le 13-krat. Frazeološko je rabljena samo petkrat, od tega trikrat v naslovu. Preostalo so navedki iz Biblije.

Primeri frazeološke rabe sta:

- »Smo kot ovce brez pastirja, nezadovoljstvo narašča. Upamo, da nam bo župan v torek le povedal kakšno spodbudnejšo novico,« pripovedujejo stanovalci Male vasi v Bovcu, ki jo je med potresom najhuje prizadelo. (Dnevnik, 1998)

- »Ostali smo kot ovce brez pastirja (ob smrti župnika, op. A. M.), zato bomo morali vsi krajanje Svetega Štefana strniti svoje moči in poskrbeti, da bo naš kraj še naprej živel in se razvijal.« (Novi tednik, 2008)

V zadnjem primeru pa je ob razlagi 'zbežani, zmedeni' ustrezna tudi simbolna razlaga 'farani, verniki brez duhovnika, župnika'.

V Gigafidi za omenjeno stalno zvezo v revijah ni zadetkov, v besedilih iz internetnih virov pa se pojavi štirikrat, enkrat kot naslov (*Ovce brez pastirja* – rvtvlo.si, 2010), preostali trije primeri (vsi v frazeološkem pomenu) pa se pojavijo v blogu oziroma komentarjih pod članki (denimo *Mularija, ki je prišla razbijat parlament je čreda ovc brez pastirja.* – rvtvlo.si, 2010).

5.1.3 Kakor ovca/jagnje med volkovi

5.1.3.1 Stanje v Bibliji

Omenjena zveza se v Bibliji pojavi dvakrat, in sicer prvič v njej nastopa ovca, drugič pa jagnje. Jezus s temi besedami daje navodila 12 apostolom (svojim učencem), kako naj delujejo in ravnajo pri oznanjanju verskih nauk.

- *Glejte, pošiljam vas kakor ovce med volkove. Bodite torej preudarni kakor kače in nepokvarjeni kakor golobje.* (Mt 10,16)
- *Pojdite! Pošiljam vas kakor jagnjeta med volkove.* (Lk 10,3)

V tabelah so deli besedila iz različnih prevodov Biblije za oba primera:

PREVOD BIBLIJE	BESEDILO IZ BIBLIJE (Mt 10,16)
Trubarjeva Nova zaveza in Psalmi (1555–1577)	Pole, ieft uas poshlem koker te ouce vmei fredo tih volkou . Satu bodite modri, koker te kazhe, inu preprofti koker ti golobi.
Dalmatinova Biblija (1584)	Pole, jeft poshlem vas, kakòr Ouce, v'frédo mej Volké : Satu bodite rasumni, kakòr Kazhe, inu preprofti, kakor Golobi.
Japljeva Biblija (1784–1802)	Pole jeft vafs poshlem kakòr ovzè v' frédo tih volkóv . Bódite tédaj ràsumni kakòr kazhe, inu prepófti kakòr golóbi.
Wolfova Biblija (1856–1859)	Glejte! jest vas pošljem, kakor ovce med volkove ; bodite torej razumni, kakor kače, in priprosti, kakor golobje.
Chraskov prevod (1908–1914)	Glejte, jaz vas pošiljam kakor ovce med volkove : bodite torej previdni kakor kače in preprosti kakor golobje.
Ekumenska izdaja (1974)	Glejte, pošiljam vas kakor ovce med volkove . Bodite torej previdni kakor kače in preprosti kakor golobje!
Jubilejna izdaja Nove zaveze (1984)	Glejte, pošiljam vas kakor ovce med volkove . Bodite torej previdni kakor kače in preprosti kakor golobje.
Slovenski standardni prevod (1997)	Glejte, pošiljam vas kakor ovce med volkove . Bodite torej preudarni kakor kače in nepokvarjeni kakor golobje.
Slovenski standardni prevod (2006)	Glejte, pošiljam vas kakor ovce med volkove . Bodite torej preudarni kakor kače in nepokvarjeni kakor golobje.

PREVOD BIBLIJE	BESEDILO IZ BIBLIJE (Lk 10,3)
Trubarjeva Nova zaveza in Psalmi (1555–1577)	Puidite, pole, Ieft uas poshilem koker ta Iagneta umei te Volke.
Dalmatinova Biblija (1584)	Pojdite, pole, jeft vas poshlem, kakòr Iagneta v'frédo mej Volke.
Japljeva Biblija (1784–1802)	Pojdite: Pole jeft vaš póshlem, kakòr jagneta med vólķę.
Wolfova Biblija (1856–1859)	Pojdite, jest vas pošljem, kakor jagnjeta med volkove.
Chraskov prevod (1908–1914)	Pojdite! Glejte, pošiljam vas kakor jagnjeta med volkove.
Ekumenska izdaja (1974)	Pojdite: glejte, pošiljam vas kakor jagnjeta med volkove.
Jubilejna izdaja Nove zaveze (1984)	Pojdite! Pošiljam vas kakor jagnjeta med volkove.
Slovenski standardni prevod (1997)	Pojdite! Pošiljam vas kakor jagnjeta med volkove.
Slovenski standardni prevod (2006)	Pojdite! Pošiljam vas kakor jagnjeta med volkove.

Pri Trubarjevem prevodu je tako kot pri prejšnjem frazemu (*kakor ovce brez pastirja*) uporabljen določni člen (*te ouce, tih volkow; ta Iagneta, te Volke*), ki pa je v poznejših prevodih povsod opuščen.

Zvezi se v vseh prevodih Biblije tako rekoč nista spreminjali, v slovenskem jeziku sta bili sprejeti in ustaljeni v dobesedni obliki.

5.1.3.2 Stanje v SSKJ in SSF ter v Pleteršnikovem slovarju

Omenjenih zvez ni v nobenem izmed priročnikov¹⁷. Zveza *ovce med volkovi* (hrv. *ovce među vukovima*) pa se je denimo ustalila v hrvaškem jeziku in je navedena tudi v slovarjih, o čemer priča članek Maje Opašić z naslovom Zoonimske sestavnice u biblizmima hrvatskoga i pojedinih jezika. Tam lahko preberemo, da se je frazem med drugim uveljavil tudi v angleškem, nemškem, francoskem, italijanskem, ruskem in poljskem jeziku.

¹⁷ Morda bi zato težko trdili, da sta zvezi izbiblična frazema, vendar sem ju upoštevala, ker se je izkazalo, da imata skoraj enako število pojavitev (sedem) v vseh vrstah besedil v korpusu Gigafida (o tem v nadaljevanju) kot frazem *kakor ovce brez pastirja* (devet), ki pa je uvrščen v SSKJ (ne pa tudi v SSF).

5.1.3.3 Stanje v Gigafidi

Za zvezo 'ovca med volkovi' so v časopisih le 4 zadetki. Dvakrat je naveden citat iz Biblije, dvakrat pa je raba frazeološka, in sicer:

- *Van Buitenen, črna ovca med volkovi* (Delo, 1999)

- *Ponudniki glasbe na internetu prek znanih spletnih strani oziroma njeni uporabniki bi sicer radi plačevali nadomestila za uporabo glasbe, a so avtorske agencije za to preokorne in prepočasne, je v zvezi s to razpravo povedal na kongresu prisoten – čeprav se je počutil kot ovca med volkovi – Adriano Marconetto, soustanovitelj Vitaminica, spletne strani, namenjene digitalni glasbi in njenemu kompresiranju z MP3.* (Delo, 2000)

V prvem primeru, ki je sicer naslov, se pojavi križanje dveh frazemov: *črna ovca* (po SSF 'kdor je v primerjavi z drugimi drugačen, slab') in *ovca med volkovi*.

V revijalnih besedilih, zbranih v Gigafidi, za to zvezo ni zadetkov, v besedilih iz internetnih virov pa se pojavi dvakrat, obakrat kot komentar k člankom in v frazeološkem pomenu (denimo *Saj vsi goljufajo, kjer se da. In za to prejema ali njihovi bližnji nagrade v različnih oblikah (napredovanje, položaj itd.). Drugače ne gre: ne moreš biti ovca med volkovi.* – pozareport.si, 2011).

Za zvezo 'jagnje med volkovi' pa je v časopisih 8 zadetkov. Petkrat je naveden citat iz Biblije, v 3 primerih pa je izraz rabljen frazeološko, od tega enkrat v naslovu:

- *O ljudeh vedno mislim dobro, kar pa je včasih nevarno – ali je jagnje med volkovi varno?* (Dnevnik, 2005)

- *»Cime« kot jagnje med volkovi* (Delo, 2001)

- *Ponuja se tudi taka razlaga tega dejstva, da je otrok vržen v svet vseh možnih zlih in hudobnih nakan in je kot jagnje med volkovi.* (Dnevnik, 1997)

V vseh primerih izraz pomeni enako: šibkejši v odnosu do močnejših, nevarnih ljudi.

V besedilih iz revij in internetnih virov, zbranih v korpusu, pa za to zvezo ni zadetkov.

5.2 DRUGA SKUPINA

V to skupino sodijo frazemi, ki so se v slovenskem jeziku osamosvojili v spremenjeni obliki – ali so se spremenili v skladu z običajnim v jeziku, ali se je zgodila sprememba v leksikalni zapolnitvi, ali je bil spremenjen besedni red ali pa je prišlo do krajšanja (izpusta oziroma elipse).

5.2.1 Metati bisere svinjam

5.2.1.1 Stanje v Bibliji

Izraz *metati bisere svinjam* se v Bibliji pojavi v Novi zavezi, in sicer v Matejevem evangeliju, ki med drugim pripoveduje o tem, kako je Jezus na gori učil množice, ki so mu sledile. V tem delu učencem polaga na srce, naj varujejo, kar je sveto.

PREVOD BIBLIJE	BESEDILO IZ BIBLIJE (Mt 7,6)
Trubarjeva Nova zaveza in Psalmi (1555–1577)	Ne daite, kar ie Suetu tim pľom, inu vashe Perlene ne metite pred te Suine , de kei tih ne poteptaio shnih nogami, inu se oberno tar vas resdero.
Dalmatinova Biblija (1584)	VY n�mate tiga, kar je Svetu Pľom dajati, inu n�mate valhe Perline pred Svinje metati , de one teifte fvojemi nogami nereftaptajo, inu de se nepov�rno, inu vas nereftergajo.
Japljeva Biblija (1784–1802)	Ne dajte t� fvetu pľam, inu tudi ne v�rfite valhe shlahadne kam�ne pred fv�ne : de jih kej ne pot�ptajo s' fvojmi nogami, inu de se ne pov�rnejo, inu vafs ne r�s-t�rgajo.
Wolfova Biblija (1856–1859)	Ne dajajte svetiga psam, in ne metajte svojih biserov pred svinje ; de jih kje ne potaptajo s svojimi nogami, in de se ne obernejo in vas ne raztergajo.
Chraskov prevod (1908–1914)	Ne dajajte svetega psom in ne mečite biserov svojih pred svinje , da jih ne poteptajo z nogami svojimi in se ne obrnejo ter vas raztrgajo.
Ekumenska izdaja (1974)	Svetega ne dajajte psom in svojih biserov ne mečite pred svinje , da jih morda z nogami ne pohodijo in se ne obrnejo ter vas raztrgajo.
Jubilejna izdaja Nove zaveze (1984)	Ne dajajte psom tega, kar je sveto, in svojih biserov ne mečite pred svinje , da jih ne pomendrajo in se nato ne obrnejo ter vas ne raztrgajo.
Slovenski standardni prevod (1997)	»Svetega ne dajajte psom, in svojih biserov ne mečite svinjam , da jih ne pomendrajo z nogami in se nato obrnejo ter vas raztrgajo.«
Slovenski standardni prevod (2006)	Svetega ne dajajte psom, in svojih biserov ne mečite svinjam , da jih ne pomendrajo z nogami in se nato obrnejo ter vas raztrgajo.

Pri Trubarju je uporabljen določni člen (*te Suine*), kar kaže na vpliv iz nemškega jezika. Nemščina pa je vplivala tudi na Dalmatinov prevod, in sicer s tem, da je glagol uporabljen na koncu povedi (*némate vafhe Perline pred Svinje metati*).

V vseh prejšnjih prevodih je izraz rabljen predložno (*pred svinje*), v SSP 1997 pa je prvič rabljen tako, kot se je ustalil v današnjem jeziku – tu se je zgodila sprememba v skladu z običajnim v jeziku.

5.2.1.2 Stanje v SSKJ in SSF ter v Pleteršnikovem slovarju

V SSKJ omenjeno stalno zvezo najdemo pod vsemi tremi iztočnicami, in sicer *metati*, *biser* in *svinja* (v frazeološkem gnezdu: *metati bisere svinjam* 'dajati, dati komu duhovno ali materialno dobro, ki je ne zna ceniti'). Torej kot frazem v nasprotju z navedkom iz Biblije nastopa v obliki, ki ni zanikana.¹⁸ Stalna zveza je navedena v nevtraln, slovarski obliki, da gre za biblični izvor, pa pove kvalifikator 'bibl.'.

V SSF pa sta navedeni dve obliki frazema, in sicer: pod iztočnicami *metati*, *biser* in *svinja*: *metati bisere svinjam* ter pod iztočnicami *metanje*, *biser* in *svinja*: *metanje biserov (svinjam)*. Za prvo je razlaga pod iztočnico *biser*, za drugo pa pod iztočnico *metanje*. Zakaj je prišlo do dveh oblik, je razloženo pod izvorom frazema *metati bisere svinjam*: »Iz frazema *metati bisere svinjam* je po substantivizaciji glagolske sestavine *metati* nastal še frazem *metanje biserov [svinjam]*.«¹⁹ (Keber 2011, 520) V tem primeru beseda *svinjam* ni obvezna, kar je tudi navedeno: »Slovenski citati kažejo, da je sestavina *svinjam* zamenljiva oziroma neobvezna in da se pomen frazema zato ne spremeni.« Vendar pa je zanimivo, da je beseda označena kot neobvezna samo pri frazemu *metanje biserov (svinjam)*, ne pa tudi pri *metati bisere svinjam*, čeprav je omenjena razlaga zapisana pod zadnjim frazemom.

Razlaga frazemov po SSF se glasi:

- *metati bisere svinjam* ('bibl.; pren., tudi kot primera') – 'dajati komu duhovno ali materialno dobro, ki je ne zna ceniti';

---

¹⁸ V zanikani obliki najdemo zvezo v Pregovorih in rekih na Slovenskem: Ne meči svetinje [bisere] svinjam. (– Trositi bisere svinjam.) (Bojc 1987: 160)

¹⁹ *Metanje biserov svinjam* je le posamostaljena oblika frazema *metati bisere svinjam*, kar se šteje za dopustno pretvorbo, zato uvedba novega gesla (*metanje*) ne bi bila potrebna.

- *metanje biserov (svinjam)* ('ekspr.; pren.') – 'dajanje duhovne ali materialne dobrine komu, ki je ne zna ceniti'.

Razlaga v SSF je torej prilagojena osnovni obliki navedenega frazema – odvisno od tega, ali se ta začne z glagolom (*metati – dajati*) ali pa z glagolnikom (*metanje – dajanje*). SSKJ pa je v nasprotju s SSF pri tem nedosleden: čeprav pozna samo frazem *metati bisere svinjam*, ki je izražen z nedovršnikom, se razlaga začne z nedovršnikom in dovršnikom (*metati – dajati, dati*). Torej bi po analogiji razlagi 'dati komu duhovno ali materialno dobrino, ki je ne zna ceniti' ustrezala zveza *vreči bisere svinjam*.

V SSKJ je, kot sem že omenila, frazem *metati bisere svinjam* označen s kvalifikatorjem 'bibl.', in to obdrži tudi Keber v SSF, dodaja pa še oznaki 'pren., tudi kot primera'. Frazem *metanje biserov svinjam* pa je v SSF označen kot 'ekspr.; pren.'. V opisu izvora je še podatek, da je ta vseevropski frazem svetopisemskega izvora.

V Pleteršnikovem Slovensko-nemškem slovarju pa te zveze ni.

Razlago bisera kot simbola najdemo tudi v Slovarju simbolov (str. 61): do bisera, ki je skrit v školjki, se pride le s trdom, prav tako kot do resnice in spoznanja. »Kdor si pridobi tako dragoceni biser, ga ne sme vreči pred svinje: znanje se ne sme nepremišljeno izročiti tistim, ki tega niso vredni.« Svinja pa »/.../ evocira nevednost. V tej zvezi ne gre pozabiti na evangelsko parabolo o biserih, vrženih svinjam, prisposodbo o duhovnih resnicah, brez premisleka razkritih tistim, ki jih niso ne vredni sprejeti ne sposobni razumeti.« (str. 593)

5.2.1.3 Stanje v Gigafidi

Zveza se v besedilih iz časopisov v korpusu pojavi le sedemkrat (vsi primeri so frazeološki).

Navajam 2 primera, ki vsebujeta omenjeno zvezo (in sta tudi skladna z razlago v slovarjih):

- *Verjamem, da se v temi svoje zavesti vsak ustvarjajoči nujno spopada s pomisleki, zakaj si sploh želi biti slišan – od kod mu potreba, da bi svoje uvide metal naokrog, kot pravijo v Svetem pismu – kot bisere svinjam.* (Tribuna, 2010)

- *Če ste kičasta sirotica, ki trga s sebe vse, kar ima dragocenega, pa čeprav meče bisere svinjam – ali se lahko ustavite? Ali lahko svojo ambicioznost uresničite ustvarjalneje kot sebi v škodo?* (Delo, 2007)

Poleg omenjenih pa je v enem primeru zveza rabljena predložno (*»Ne bom metal biserov pred svinje.«* – Finance, 2006), dvakrat pa se pojavi tudi naslednji primer: *»Ne mečite biserov v svinjak.«* (Demokracija, 2007)

V revijah se zveza *metati bisere svinjam* pojavi trikrat, v vseh primerih je pomen enak kot v SSKJ in SSF, denimo:

- *Bodi sam svoj ideal, zato uresničuj svoje talente in najdi svoje poslanstvo. Ne meči biserov svinjam!* (Jana, 2009)

- *Morda vas brezposelnost spomni na tisto, kar ste ljubili kot otroci. Spomni vas na bisere, ki spijo pokopani v vas. In biblijska modrost nas svari: »Ne mečite bisere svinjam!«* (Jana, 2009)

– v tem primeru se pojavi napaka, saj je namesto roditelja (*biserov*) rabljen tožilnik (*bisere*), čeprav je stavek zanikan.

V besedilih iz internetnih virov pa se pojavi šest zadetkov (vsi so v frazeološkem pomenu), vendar spet le v zapisu na blogu, komentarjih k člankom oziroma kot zapis seje državnega zbora (denimo *Lepe besede, ki sem jih na samem povedal ženski, ki mi je všeč, sem še preden so dosegle svoj pravi cilj in namen, raztrobil v javnosti in naredil iz njih literaturo. Razmetal sem jih kot bisere svinjam, jih umazal in zapackal.* – siol.net, 2011).

Čeprav je v SSF navedeno, da je beseda *svinjam* fakultativna, torej neobvezna sestavina frazema, pa ni izpuščena v nobenem primeru rabe iz Gigafide (niti v dveh primerih iz leposlovja in enem iz stvarnega besedila), razen enkrat v naslovu (če predpostavljamo, da je raba frazeološka) besedila na internetu: *Le kdo meče bisere?* (rtvslo.si, 2010)

5.2.2 Volk v ovčji koži

5.2.2.1 Stanje v Bibliji

Frazem izhaja iz Matejevega evangelija, torej iz Nove zaveze. Tu Jezus učence opozarja, koga se morajo bati.

PREVOD BIBLIJE	BESEDILO IZ BIBLIJE (Mt 7,15)
Trubarjeva Nova zaveza in Psalmi (1555–1577)	Variteſſe pred teimi falſh Preroki, kateri pridó kuom vtim ouzhim oblazhillu, is notra fo pag resdiraui vulkuui.

Dalminatinska Biblija (1584)	Varite se pred falšh Preroki, kateri v'Ouzhjim gvanti k'vam prideo, s'notraj pak fo resdiravi Volkovi:
Japljeva Biblija (1784–1802)	Varite se pred lašnivimi Preróki, kateri k' vam pridejo v' ovzhjih oblazhilih, snótraj pak fo sgrablivi volkóvi.
Wolfova Biblija (1856–1859)	Varujte se lažnjivih prerokov, kateri pridejo k vam v ovčjih oblačilih, znotraj pa so zgrabljivi volkovi!
Chraskov prevod (1908–1914)	Varujte se lažnivih prerokov, ki prihajajo k vam v ovčjih oblačilih, znotraj so pa grabljivi volkovi.
Ekumenska izdaja (1974)	Várujte se lažnih prerokov, ki prihajajo k vam v ovčjih oblačilih, znotraj pa so grabežljivi volkovi.
Jubilejna izdaja Nove zaveze (1984)	Varujte se lažnih prerokov, ki prihajajo k vam v ovčji obleki, znotraj pa so grabežljivi volkovi.
Slovenski standardni prevod (1997)	Varujte se lažnih prerokov, ki prihajajo k vam v ovčjih oblačilih, znotraj pa so grabežljivi volkovi.
Slovenski standardni prevod (2006)	Varujte se lažnih prerokov, ki prihajajo k vam v ovčjih oblačilih, znotraj pa so grabežljivi volkovi.

V Dalminatinskem prevodu je še rabljen germanizem (*gvant*), ki je v poznejših prevodih zamenjan z domačo ustreznico (*oblačilo*).

Namesto besede *oblačilo*, ki je rabljena v večini prevodov Biblije, pa se je v današnjem jeziku izraz ustalil z besedo *koža*, torej *volk v ovčji koži*. Zveza se je osamosvojila v spremenjeni obliki – nastala je sprememba leksikalne zapolnitve.

5.2.2.2 Stanje v SSKJ in SSF ter v Pleteršnikovem slovarju

V SSKJ stalno zvezo *volk v ovčji koži* najdemo pod tremi iztočnicami, in sicer *volk*, *ovčji in koža*. Razlaga je pri vseh enaka, v vseh treh primerih je v frazeološkem gnezdu in pod oznako 'ekspr.': *to je volk v ovčji koži* 'slab človek, ki se dela, kaže dobrega, plemenitega'. Frazem torej ni naveden v slovarski obliki, temveč kot zgled oziroma v realizirani obliki.

V SSF je frazem naveden v dveh oblikah: kot glagolski (*biti volk v ovčji koži*) in kot samostalniški (*volk v ovčji koži*). Prav tako ga lahko najdemo pod vsemi tremi iztočnicami: *volk*, *ovčji in koža*. Razlaga frazema pa je pod iztočnico *volk*, torej: *volk v ovčji koži* 'človek, ki se dela, dobrega, plemenitega'. Zveza ima oznaki 'ekspr.; pren.', pri izvoru frazema pa je navedeno, da je ta prisposoba svetopisemskega porekla.

Lahko opazimo, da se razlaga omenjene stalne zveze med SSKJ in SSF razlikuje na dveh mestih.

1. V SSF je *volk v ovčji koži* označen kot človek, /.../, v SSKJ pa kot slab človek, /.../ (podčrtala A. M.). Torej je v SSF odvzet pridevnik oziroma oznaka, ki še poudarja to, da je tisti, ki igra vlogo dobrega človeka, čeprav v resnici to ni, slab.
2. Drugo odstopanje pa se pojavi v drugem delu razlage, in sicer se navedba v SSKJ glasi: /.../, ki se dela, kaže dobrega, plemenitega. Po SSF pa: /.../, ki se dela, dobrega, plemenitega (podčrtala A. M.). V SSF je torej izpuščena beseda kaže, vendar pa podčrtana vejica morda nakazuje, da omenjena beseda ni bila izpuščena namerno (po drugi strani pa to lahko tudi pomeni, da je bila beseda odstranjena načrtno, vejica pa je v besedilu ostala po naključju).

V Pleteršnikovem Slovensko-nemškem slovarju omenjenih stalnih zvez ni.

5.2.2.3 Stanje v Gigafidi

V korpusu je za zvezo 'volk v ovčji' (v iskalnik sem tako zapisala, ker sem želela pridobiti kar največji nabor različic frazema *volk v ovčji koži*) v časopisih 38 zadetkov. Od tega je devet primerov nefrazeološke rabe, v 27 primerih (če štejemo tudi naslove in domnevamo, da je zveza rabljena frazeološko) pa je uporabljen frazem, od tega v naslovih kar 11-krat. V besedilih iz revij, zbranih v korpusu Gigafida, se frazem pojavi 39-krat (14-krat v naslovih), v besedilih z interneta pa so zadetki za publicistična besedila trije (preostalih 17 je rabljenih v komentarjih pod članki, vsi pa so v frazeološkem pomenu).

Volk v ovčji koži se skladno z razlago v slovarjih v publicističnih besedilih iz Gigafide v časopisih, revijah in na spletu pojavi 35-krat, denimo:

- /.../ in ga opozarjal, naj ga v primeru fenomena Medžugorje ne zavedejo »lažni nauki in napačni učitelji«, ter dodal, da učitelj ne sme biti »volk v ovčji koži«. (Radar, 2009)

- Jörg Haider si je mirno privoščil in francoske predsedniške volitve označil za »zmago demokracije«. Ja, res, volk v ovčji koži. (Mladina, 2002)

V korpusu je tudi kar nekaj primerov, v katerih je frazemska sestavina *koža* zamenjana z drugimi podobnimi besedami: od vseh primerov v publicističnih besedilih se 10-krat pojavi *volk v ovčji preobleki*, sedemkrat zveza *volk v ovčjem kožuhu*, petkrat *volk v ovčjih oblačilih* in enkrat *volk v ovčji opravi*.

Pri iskanju omenjene zveze pa sem opazila kar nekaj odstopanj od običajne rabe frazema, in sicer:

Po SSKJ je *volk v ovčji koži* 'slab človek, ki se dela, kaže dobrega, plemenitega'. Iz primerov rabe pa lahko vidimo, da se izraz velikokrat uporablja tudi za neživo stvar: *Družinska limuzina z nekaj športnimi dodatki (večji ali manjši zadnji zračni stabilizator, kar izberete pri nakupu) navzven, je navznoter čistokrvni reli dirkalnik. Volk v ovčji koži!* (Playboy, 2006) Avtor zapisa je uporabil posebitev, frazemu *volk v ovčji koži* pa je pripisal tudi pozitivno konotacijo, ki zanj ni običajna. Podoben primer sem našla še 20-krat. V večini primerov gre za opis vozila, z omenjenim izrazom pa je v enem primeru označen tudi računalnik (*PCX-ov računalnik je v bistvu volk v ovčji koži.* – Monitor, 1998), v dveh primerih pa mobilnik (denimo *Nokia je uspešna, vendar pa ji v zelje skače tudi Qtek. Posebno s svojim novim pametnim mobilnikom 8010, ki je volk v ovčji preobleki.* – Connect, 2005).

Našla sem tudi tri podobne primere, v katerih avtor članka kot volka v ovčji koži (oziroma preobleki) označi neživo stvar, vendar pa tu v nasprotju s prejšnjimi primeri konotacija ostane negativna: *Protikadilske akcije Philip Morrisa so pravzaprav volk v ovčji preobleki. Pozivamo podjetje, da takoj ustavi akcijo.* (Dnevnik, 2002); *Nacionalizem je danes prisoten v kulturi kakor nekakšen volk v ovčji koži.* (Dnevnik, 2009); *Klic na pomoč industrije je namreč volk v ovčji preobleki, saj gre v resnici za močno pogajalsko orodje, s katerim bodo znamke poskušale doseči tisto, česar jim pred časom ni uspelo izpogajati v okoljevarstvenih pogovorih z evropsko komisijo.* (Delo, 2008)

5.2.3 (Kdo) iti skozi šivankino uho

5.2.3.1 Stanje v Bibliji

Stalna zveza se pojavi v Matejevem evangeliju (Nova zaveza). Neki mlad bogataš, eden izmed učencev, je prišel k Jezusu in ga vprašal, kaj naj dobrega stori, da bo prejel večno življenje. Ta mu je dejal, naj se drži zapovedi (naj ne ubija, ne prešuštvuje, ne krade, ne priča po krivem, naj spoštuje očeta in mater ter ljubi svojega bližnjega kakor samega sebe). Učenec mu je odvrnil, da se vsega tega že drži, in ga vprašal, kaj mu še manjka. Jezus pa mu je rekel, naj, če hoče biti popoln, proda vse svoje imetje, ga da ubogim in naj se mu pridruži. A nato je mladenič žalosten odšel, ker se ni bil pripravljen ločiti od svojega premoženja. Jezus pa je dejal svojim učencem

(Mt 19,24): *In spet vam povem: Laže gre kamela skozi šivankino uho, kakor bogataš pride v Božje kraljestvo.*

Pozneje se omenjena poved pojavi tudi v Markovem (Mr 10,25) in Lukovem (Lk 18,25) evangeliju (oboje iz Nove zaveze).

PREVOD BIBLIJE	BESEDILO IZ BIBLIJE (Mt 19,24)
Trubarjeva Nova zaveza in Psalmi (1555–1577)	Inu spet vō poueim De ena kamela lashei gre skufi ushefa ena iegle , koker de en Bogat pride utu nebesku kraleuftuu.
Dalmatinova Biblija (1584)	Inu dajle jeft vam povém, de lashej ena Kamela gre fkusi ufheffa ene ygle , kakòr de en bogat v'Nebesku krajlestvu pride.
Japljeva Biblija (1784–1802)	Inu supet vam povém: Lóshej je, de ena kaméla fkusi vuhú ene fhivanke fkusi grę , kakòr de en bogát v' boshje krajlęstvu nótèr grę.
Wolfova Biblija (1856–1859)	In spet vam povem: Ložej je kameli iti skozi šivankino uho , kakor bogatimu priti v Božje kraljestvo.
Chraskov prevod (1908–1914)	Zopet vam pravim: Laže je velblodu iti igli skozi uho nego bogatinu priti v kraljestvo Božje.
Ekumenska izdaja (1974)	Lažje je velblodu iti skozi šivankino uho , kakor bogatinu priti v božje kraljestvo.
Jubilejna izdaja Nove zaveze (1984)	Ponovno vam pravim: laže gre kamela skozi šivankino uho kakor bogatin v nebeško kraljestvo.
Slovenski standardni prevod (1997)	In spet vam povem: Laže gre kamela skozi šivankino uho , kakor bogataš pride v Božje kraljestvo.
Slovenski standardni prevod (2006)	In spet vam povem: Laže gre kamela skozi šivankino uho , kakor bogataš pride v Božje kraljestvo.

Lahko opazimo, da je v tem primeru v današnji rabi prišlo do krajšanja (*iti skozi šivankino uho*), zato frazem glede na osamosvajanje sodi v drugo skupino.

5.2.3.2 Stanje v SSKJ in SSF ter v Pleteršnikovem slovarju

V SSKJ omenjeno stalno zvezo lahko najdemo pod iztočnicama *uho* (*iti skozi šivankino uho* 'narediti kaj težko uresničljivega') in *šivankin* (*iti skozi šivankino uho* 'napraviti kaj težko uresničljivega'). Obakrat je navedena v frazeološkem gnezdu v osnovni, slovarski obliki. Označuje jo kvalifikator 'ekspr.'. Pri omenjenih razlagah frazema pa lahko opazimo nedoslednost, saj je prvič uporabljena beseda *narediti*, drugič pa *napraviti*.

V SSF se frazem pojavi v dveh oblikah: pod iztočnico *šivankin* se glasi *skozi šivankino uho*, pod iztočnico *uho* pa *priti skozi šivankino uho*. Pri zadnji lahko najdemo tudi razlago: 'napraviti

kaj težko uresničljivega'. Stalna zveza je označena z 'ekspr.; pren.'. Izvor frazema je razložen takole: »Frazem *priiti skozi šivankino uho* je predstavno zelo nazoren. Šivankino uho, skozi katero se običajno vdeva nit, je s stališča človeka, ki hoče priiti kam, hiperbolično ozka, tesna odprtina, ki kot taka predstavlja skrajno težko oviro, ki jo kdo mora premagati.« (Keber 2011: 1008) Dodaja še, da je to frazem svetopisemskega izvora.

SSKJ torej pri zapisu slovarske variante frazema uporablja glagolsko komponento *iti*, medtem ko SSF na tem mestu uporablja besedo *priiti*. Lahko pa tudi opazimo, da je v SSF razlaga poenotena: 'napraviti kaj težko uresničljivega' (ne pa tudi 'narediti /.../', kot je to v SSKJ).

V Pleteršnikovem slovarju omenjene stalne zveze ni, najdemo pa jo lahko v knjigi Etbina Bojca *Pregovori in reki na Slovenskem*, in sicer v poglavju *Reki – rekla: Skozi šivankino uho* (–(pri)iti). (Bojc 1987: 229)

5.2.3.3 Stanje v Gigafidi

Zveza 'skozi šivankin' (v iskalnik sem tako zapisala, da bi lahko preverila kar največji možni obseg morebitnih različnih variant zveze *iti skozi šivankino uho*) se v časopisih pojavi kar 541-krat. Pregledala sem prvih 360 konkordanc. Čeprav sta v SSKJ in SSF samo obliki z glagolsko komponento *iti* oziroma *priiti* (*iti/priiti skozi šivankino uho*), se v besedilih pogosto (oziroma v večini) uporabljajo zveze z različnimi variantami glagolske sestavine (denimo *izvleči se, uvrstiti se, prebiti se, rešiti se, izmuzniti se ... skozi šivankino uho*). Vendar pa, kot kaže, pri tem frazemu prihaja do odstopanj od navedbe v slovarjih, saj pomen v večini primerov ni enak tistemu v SSKJ oziroma SSF. To se zgodi denimo v naslednjih primerih:

- *Anton Štihec, ki mu skoraj 45 odstotkov glasov volivcev ni zadostovalo za uvrstitev v drugi krog volitev, ker si je dosedanji župan Anton Slavic po prešteti glasovih po pošti skozi šivankino uho (50,02 odstotka glasov) zagotovil zmago že v prvem krogu, je občinski komisiji poslal ugovor na potek volitev na treh voliščih.* (Delo, 2002)

- *Zadnjo partijo sta odigrali letos na turnirju v Amelia Islandu, sicer pa je obema najbolj ostalo v spominu pariško srečanje izpred treh let, v katerem je Mariborčanka že servirala za zmago, na koncu pa se je v 2. kolo skozi šivankino uho splazila Jelena Dokić.* (Delo, 2003)

- *Bili smo motivirani, na žalost so se nam nasprotniki spet izvili skozi šivankino uho.* (Delo, 2007)

- /.../ je imel dr. Drnovšek v državnem zboru na voljo dovolj (46 od 90) glasov in bil skozi šivankino uho izbran za mandatarja nove vlade. (Slovenske novice, 2007)

Zveza (*iti*) skozi šivankino uho v teh primerih ne nastopa v pomenu 'napraviti kaj težko uresničljivega', ampak pomeni 'za las, za mišjo dlako, za mišji rep, komaj biti malenkost boljši od drugih in zato napredovati, zmagati'. Lahko torej rečemo, da se je frazem osamosvojil z novim pomenom.

Našla pa sem tudi pet zadetkov, v katerih je zveza pomensko oziroma po strukturi rabljena bližje tisti iz Biblije, saj v njej mesto ohranja beseda *kamela*:

- Če sodim po obvezni rezervi, bi prej prišla kamela skozi šivankino uho kot Arharjeva monetarna politika v Evropo. (Delo, 2001)

- Najbolj zanimiv problem je bil, kako spraviti kamelo skozi šivankino uho. /.../ Ob koncih leta je šlo čez meje po pol milijona potnikov. Naše vprašanje je bilo, kako solidno opraviti kontrolo. (Gorenjski glas, 2008)

- Psi lajajo, karavana kamel gre dalje skozi šivankino uho paragrafov (Štajerski tednik, 1997)

- Ko se je v nedeljo razvedelo, da je šla kamela skozi šivankino uho, veselju ni bilo ne konca ne kraja. (Delo, 2002)

- Šefu resda lahko malo zapreti s svetopisemsko prisposodbo, da prej kamela pride skozi šivankino uho kot novokomponirani kapitalist v nebesa. (Kmečki glas, 2001)

Primer, ki je skladen z navedbo razlage v slovarjih ('napraviti kaj težko uresničljivega'), pa je denimo:

- Drugo svetovno vojno, Dachausko kalvarijo, najbolje označi, ko zapiše: »Prilezli smo skozi šivankino uho. Skozi šivankino uho sem pravzaprav lezel z velikim naporom dolga štiri leta in ostal živ.« (Gorenjski glas, 2003)

Velika večina zadetkov s to zvezo je iz besedil s športnega področja – na to kaže tudi najpogostejša izbira glagola: največkrat je zveza rabljena kot *uvrstiti se skozi šivankino uho* (76 primerov), sledita *prebiti se skozi šivankino uho* (48 primerov) in *izvleči se skozi šivankino uho* (19 primerov), zveze s preostalimi glagolskimi variantami so rabljene manjkrat. Od 360 pregledanih konkordanc je frazem v naslovih uporabljen kar 67-krat.

Čeprav je v besedilih iz revij, zbranih v Gigafidi, zveza *skozi šivankino uho* frazeološko rabljena občutno manjkrat (37-krat), lahko opazimo, da je raba podobna kot v časopisih. Tudi tu je največ primerov (28) iz besedil, v katerih je obravnavana športna tematika, prav tako se uporabljajo v pomenu 'za las' (*Žalgiris, ki se je med najboljšo šestnajsterico prebil skozi šivankino uho, je po dveh zmagah doživel poraz v Valencii.* – Mag, 2006). Skladno z razlago pomena po SSKJ oziroma SSF se pojavi le en primer: *Ampak je že tako, da okolje ni nikoli prav prijazno. Vedno se moraš najprej odločiti sam. Ko se enkrat odločiš, pa nekako že pripelješ vse skupaj skozi šivankino uho.* (Jana, 2007)

Tudi primeri iz revij pa tako kot tisti iz časopisov kažejo, da se zveza največkrat uporablja z različnimi glagoli: desetkrat se pojavi zveza *uvrstiti se skozi šivankino uho*, devetkrat *prebiti se skozi šivankino uho*, preostale zveze pa so rabljene manjkrat (*napredovati/izvleči se/preriniti se/rešiti se skozi šivankino uho*).

Raba omenjene zveze v besedilih iz internetnih virov, zbranih v korpusu Gigafida, pa prejšnje ugotovitve samo potrdi. Od 41 primerov frazeološke rabe jih je 26 iz besedil s športno tematiko, in sicer v pomenu 'za las', za enak pomen, vendar v besedilih z nešportnega področja, je devet zadetkov, v naslovih se zveza pojavi šestkrat. Največkrat se pojavi zveza *prebiti se skozi šivankino uho* (10 primerov), po štirje zadetki so še za *uvrstiti se skozi šivankino uho* in *rešiti se skozi šivankino uho*.

V dveh primerih pa je zveza rabljena napačno, in sicer je frazemska sestavina *uho* zamenjana z besedo *luknja*, denimo: *Njuna pustolovščina ju popelje po vsem svetu in izbruhne v labirint dvojnih prevar, pobegov skozi šivankino luknjo, dvojnih identitet in vrtoglavih romantičnih zapletov.* (slovenskenovice.si, 2010)

Glede na veliko frekvenco rabe stalne zveze *skozi šivankino uho* v pomenu 'za las' bi bilo morda smiselno, da bi se kot taka uvrstila tudi v slovarje, prav tako pa bi kazalo razmisliti, ali je navedba zveze samo z glagolsko komponento *iti* oziroma *priiti* v slovarjih smiselna glede na zanemarljivo število pojavitev primerov, ki ustrezajo omenjenima oblikama.

5.2.4 Vzeti koga pod peruti

5.2.4.1 Stanje v Bibliji

Del besedila, iz katerega je pozneje nastal frazem, najdemo v Stari zavezi, in sicer v Psalmih.

PREVOD BIBLIJE	BESEDILO IZ BIBLIJE (Ps 17,8)
Trubarjeva Nova zaveza in Psalmi (1555–1577)	Obari ti mene koker tu ferklu tiga oka, Pod fenzo tuih perut skry ti mene.
Dalmatinova Biblija (1584)	Obaruj mene kakòr sèrklu v'ozhefsi, Obrani mene pod fenzo tvoih peruti.
Japljeva Biblija (1784–1802)	/
Wolfova Biblija (1856–1859)	/
Chraskov prevod (1908–1914)	Hrani me kakor zenico v očesu, v senci peruti svojih me skrivaj.
Ekumenska izdaja (1974)	Varuj me kot zenico v očesu, skrij me v senci svojih peruti.
Jubilejna izdaja Nove zaveze (1984)	Varuj me kakor zenico v očesu, skrij me v senci svojih peruti.
Slovenski standardni prevod (1997)	Varuj me kakor zenico v očesu, skrij me v senci svojih peruti.
Slovenski standardni prevod (2006)	Varuj me kakor zenico v očesu, skrij me v senci svojih peruti.

Ta del besedila se v različnih prevodih Biblije ni občutneje spreminjal (razen besednega reda in besede *obrani* v Dalmatinovi Bibliji). Lahko pa vidimo, da se je v slovenskem jeziku ustalil v spremenjeni, skrajšani obliki (*vzeti koga pod peruti* namesto *skrij me v senci svojih peruti*), torej glede na osamosvajanje sodi v drugo skupino.

5.2.4.2 Stanje v SSKJ in SSF ter v Pleteršnikovem slovarju

Stalno zvezo v SSKJ najdemo pod iztočnico *perut*, navedena je v slovarski obliki in označena kot 'knjiž., ekspr.': *vzeti koga pod peruti* 'začeti ga varovati, ščititi'.

V SSF omenjene zveze ni. Lahko pa jo najdemo v Pleteršnikovem slovarju, in sicer prav tako pod iztočnico *perut*: *pod senco tvojih peruti*. Poleg je oznaka ('Trub.'), ki nam pove, da izhajajo iz Trubarjevih del.

Slovar simbolov (str. 269) pa razlaga: »Tema kril, ki je platonskega porekla, se kar naprej ponavlja pri cerkvenih očetih in mistikih. O božjih perutih je govor v Svetem pismu. Opisujejo Gospodovo moč, blaženost in nepodkupljivost: *Varuj me kot zenico v očesu, skrij me v senci svojih peruti pred grešniki, ki me napadajo.*«

5.2.4.3 Stanje v Gigafidi

Za zvezo *vzeti koga pod peruti* je za časopise v korpusu 25 zadetkov. Sedemkrat je rabljena nefrazeološko.

Povsem skladno z navedbo (obliko in pomenom) v SSKJ se v korpusu pojavi le en primer:

- *Kot izbrizgane semenčice se zaženejo proti uspehu, nekateri se bodo iz prizidkov prebijali v vse boljše ateljeje, pod peruti jih bodo vzeli kustosi, poslovneži platen.* (Delo, 2002)

V preostalih primerih pa se pojavljajo različni glagoli (vendar pomen ostaja enak), in sicer: *zateči se* (2 zadetka)/*skriti se* (1)/*priti* (1)/*postaviti se* (1)/*spraviti se* (1)/*soditi pod* (1) *perut/peruti* oziroma *jemati koga pod perut* (1)/*imeti pod perutjo* (1)/*pod perutjo koga/česa* (4).

Primerjalno se zveza pojavi v dveh primerih:

- *Šolal se je doma, saj ga je kot koklja pod perutjo varovala preveč zaščitniška mama.* (Delo, 2008)

- *Državljan je lahko vesel take natančnosti svojih ustanov, kajti če se dajo ministrstva obveščati o plastičnih ožemalcih za južno sadje, jim je verjetno znano tudi vse, kar (v) domovini preti slabega, in smo torej varni bolj kot piščančki pod perutjo koklje.* (Dolenjski list, 2007)

V revijah se frazeološka zveza pojavi devetkrat. Dvakrat je rabljena skladno z navedbo v SSKJ: *Postavni in zabavni veslač Luka Špik je pod peruti vzel obetavnega judoista Saša Jereba.* (Stop, 2006) in *Razen ... če se zbudi ljudstvo. In ga vzame pod perut kakšen prebujeni predsednik.* (Modna Jana, 2006)

V preostalih primerih pa je zveza rabljena z različnimi glagoli, denimo: *Desetletje zatem, ko je Ljubljanska banka razpadla na številne samostojne banke, je večji del jate spet zbran pod perutjo mame, Nove Ljubljanske banke.* (Mladina, 2001) in *Vlado v senci je že pred letom 1990 napovedovala ZSMS, leta 1990 jo je ustanovil Emil Milan Pintar, lani pa je nekakšna senčna vlada delovala pod perutjo socialdemokratske stranke.* (Mladina, 1997)

Omenjena zveza se v publicističnih besedilih iz internetnih virov, zbranih v Gigafidi, pojavi le enkrat: *Minister za delo, družino in socialne zadeve, Ivan Svetlik, pod perutjo predsednika slovenske vlade iz dneva v dan, vztrajno in arogantno pobija vitalne dele socialne države.* (rtvslo.si, 2010)

5.3 TRETJA SKUPINA

V to skupino sodijo izrazi, ki so jih ljudje sprejeli kot modrost. Pozneje se je ta osamosvojila in iz nje so nastale številne različice pregovorov²⁰, ki so izgubile povezavo z besedilom v Bibliji.

5.3.1 *Ne zavezuj gobca volu, kadar vrši žito.*

5.3.1.1 Stanje v Bibliji

Zveza se pojavi v peti Mojzesovi knjigi Stare zaveze.

PREVOD BIBLIJE	BESEDILO IZ BIBLIJE (5 Mz 25,4)
Trubarjeva Nova zaveza in Psalmi (1555–1577)	/
Dalmatinova Biblija (1584)	Ti némafh Vollu, kir vérfhy, gobza savesati.
Japljeva Biblija (1784–1802)	Ti nimafh voli góbza savesati, kadar na tvojim fkédni tvoje shitu mane.
Wolfova Biblija (1856–1859)	Ne zavezuj gobca volu, ki mane na gumnu tvoje žito.
Chraskov prevod (1908–1914)	Ne zaveži gobca volu, ko vrši žito.
Ekumenska izdaja (1974)	Ne zavezuj gobca volu, kadar mane!
Jubilejna izdaja Nove zaveze (1984)	/
Slovenski standardni prevod (1997)	Ne zavezuj gobca volu, kadar vrši žito!
Slovenski standardni prevod (2006)	Ne zavezuj gobca volu, kadar vrši žito!

Iz biblične modrosti sta nastali naslednji različici pregovorov:

- *Krava pri gobcu molze./Krava doji na gobec.* (Bojc 1987: 171)

²⁰ Pregovori večinoma v SSKJ in SSF niso upoštevani. Keber pojasnjuje takole: »V širšem smislu spadajo v frazeologijo vse stalne besedne zveze, med njimi tudi terminološke, dalje frazemi s stavčno ali večstavčno sestavo, kot so reki, pregovori in krilatice. Menim, da vse te kategorije ne spadajo v frazeološki slovar, čeprav so za frazeologa zanimive, saj je iz njih nastalo ali še nastaja precej frazemov. To velja zlasti za pregovore, a tudi terminološke besedne zveze, če se začnejo uporabljati preneseno na drugih področjih. Najbolj umestno jih je obravnavati in razlagati v posebnih slovarjih.« (Keber 2011: 9) Tudi v SSKJ (Kržišnik 2000: 74–75) je sprejetih bolj malo takih bibličnih zvez, ki v slovenskem jeziku nastopajo kot pregovori. Zato sem si pri iskanju pomagala s knjigo Etbina Bojca Pregovori in reki na Slovenskem.

5.3.1.2 Stanje v SSKJ in SSF ter v Pleteršnikovem slovarju

V SSKJ omenjeni pregovor najdemo v frazeološkem gnezdu pod iztočnico *krava* in *molsti*, označen je kot 'pog.': *krava pri gobcu molze* 'kravo je treba dobro krmiti, da lahko daje veliko mleka; čim več se vloži v kaj, večji je uspeh'.

V SSF tega pregovora ni.

Izraz *krava pri gobcu molze* pa najdemo tudi v Pleteršnikovem slovarju pod iztočnico *gobec* in *molsti*. Poleg tega pod iztočnico *vršiti* najdemo tudi citat iz Dalmatinovega prevoda Biblije: *nemaš volu, kir (= ki) vrši, gobca zavezati*, Dalm.

5.3.1.3 Stanje v Gigafidi

V korpusu je v časopisih 5 zadetkov za pregovor *Krava pri gobcu molze*, denimo:

- *Kot organizator reje sem vsaka dva meseca obiskal Bartoljeve in jim svetoval, kako naj krmijo, vendar me niso poslušali. Svetoval jim je tudi italijanski veterinar za prehrano. Niso upoštevali pregovora, da se krava pri gobcu molze, prav tako bik.* (Kmečki glas, 2009)

Še en zadek za omenjeni pregovor, ki se sicer nanaša na neživo stvar, pa sem našla v reviji: *A ker pravijo, da krava pri gobcu molze, to seveda velja tudi za R32 – v povprečju je šlo skozi motorne vbrizgalne šobe 13,1 litra bencina na 100 kilometrov, kar glede na zmogljivosti niti ni tako veliko.* (Avto magazin, 2002)

5.3.2 Precejate komarja, kamelo pa požirate.

5.3.2.1 Stanje v Bibliji

Modrost se v Bibliji pojavi v Novi zavezi, in sicer v Matejevem evangeliju.

PREVOD BIBLIJE	BESEDILO IZ BIBLIJE (Mt 23,24)
Trubarjeva Nova zaveza in Psalmi (1555–1577)	Vi slepi vodci, kir te muhe cidite, to kamelo pag pogalnite.
Dalmatinova Biblija (1584)	Vy flépi Vojarni, kir Muho precejate, inu Kamelo poshirate.
Japljeva Biblija (1784–1802)	Vy flejpi pelavzi, kateri komarje prezejate, kamelo pak posherate.

Wolfova Biblija (1856–1859)	Slepi vodniki! kateri komarja precejate, kamelo pa požirate.
Chraskov prevod (1908–1914)	Slepi vodniki, ki precejate komarje, velbloda pa požirate!
Ekumenska izdaja (1974)	Slepi vodniki, ki precejate komarja, a velbloda požirate!
Jubilejna izdaja Nove zaveze (1984)	Zaslepljeni vodniki! Komarja precejate, kamelo pa požirate.
Slovenski standardni prevod (1997)	Slepi vodniki! Precejate komarja, kamelo pa požirate.
Slovenski standardni prevod (2006)	Slepi vodniki! Precejate komarja, kamelo pa požirate.

Variante pregovorov, ki so nastale iz biblične modrosti, so:

- *Lovimo muhe, izpuščamo bike./Muhe lovi, pa bike izpušča.* (Bojc 1987: 153)
- *Postave so kakor pajčevine; muhe obdrže, čmrlje izpuste.* (Bojc 1987: 153)
- *Tatiče obešajo, tatove izpuščajo.* (Bojc 1987: 154)
- *Golobe izpuščajo iz rok, vrabce pa lovijo.* (Bojc 1987: 263)

5.3.2.2 Stanje v SSKJ in SSF ter v Pleteršnikovem slovarju

V SSKJ pod iztočnicama *tat* in *tatič* najdemo zvezo, ki je v frazeološkem gnezdu in označena kot 'preg.': *tatiče obešajo, tatove izpuščajo* 'za manjši prestopok se navadno huje kaznuje kot za velik'.

V SSF omenjenih pregovorov ni.

V Pleteršnikovem Slovensko-nemškem slovarju pa najdemo naslednje zveze:

- pod iztočnico *precejati*: *komarje p. in kamele požirati*, Jap.- Valj. (Rad), Cv.²¹;
- pod iztočnico *požirati*: *komarje precejate, kamelo pa požirate*, Valj. (Rad);
- pod iztočnico *tatič*: *tatiče obešajo, tatove pa izpuščajo*, Jan. (Slovn.)²².

²¹ Jap.- Valj. (Rad), Cv.: to pomeni, da je zveza iz Japljeve Biblije navedena v Valjavčevem Radu jugoslavske akademije, Cv. je oznaka za Cvetje z vrto sv. Frančiška (revija, ki jo je urejal Stanislav Škrabec)

²² Jan. (Slovn.) je oznaka za Janežičevo slovnico.

5.3.2.3 Stanje v Gigafidi

V korpusu je en zadenek za zvezo *precejati komarja*:

- *Ministrstvo za finance raje s prstom pokaže na »male ribe«, ki so dolžne nekaj milijonov tolarjev zaradi denimo neplačanih najemnin, in »preceja komarje, da lahko sloni mirno topotajo«.* (Dnevnik, 1998)

Najdemo pa tudi 2 zadenka za zvezo *Lovimo muhe, izpuščamo bike*, in sicer:

- *Isti dan je v državnem zboru nastopil B. Penko, v. d. direktorja Urada za preprečevanje korupcije. Bil je pod vtisom odločitve sodišča v zvezi z njegovo prijavo zunanjega ministra in njene zavrnitve. Človek se ne more otresti občutka, da B. Penko lovi muhe in spušča konje.* (Demokracija, 2003) – v tem primeru je beseda *bik* zamenjana s sestavino *konj*

- *Lovimo muhe, izpuščamo pa bike.* (Večer, 2000)

Za omenjeni pregovor je en zadenek tudi v reviji, vendar tudi ta odstopa od oblike pregovora, navedenega v Bojčevih Pregovorih in rekih na Slovenskem: *»Država nam postavlja nove paragrafe, kako voditi društvo. To je nesmisel. Lovijo muhe in mušice, sloni pa jim uidejo,«* je bil kritičen na občnem zboru Medobčinskega društva slepih in slabovidnih Murska Sobota do novih računovodskih standardov Janko Potočnik. (Vestnik, 2006)

5.3.3 Kjer je truplo, tam se bodo zbirali jastrebi.

5.3.3.1 Stanje v Bibliji

Omenjeni izraz se v Bibliji pojavi v Matejevem evangeliju Nove zaveze.

PREVOD BIBLIJE	BESEDILO IZ BIBLIJE (Mt 24,28)
Trubarjeva Nova zaveza in Psalmi (1555–1577)	Sakai kir kuli ie ta Merha, tamkai fe sbiraio ty Orli.
Dalmatinova Biblija (1584)	Sakaj ker je kuli Mërha, tjakaj fe Orli sbirajo.
Japljeva Biblija (1784–1802)	Sakaj kër koli bóde enu mèrtvú truplu, kjëkaj fe bódo tudi poštójne sbirale.

Wolfova Biblija (1856–1859)	Kjer koli je namreč mrtvo truplo, ondi se bodo zbirali tudi orli.
Chraskov prevod (1908–1914)	Kjerkoli je mrhovina, tam se bodo zbirali orli.
Ekumenska izdaja (1974)	Kjer koli je mrtvo truplo, tam se bodo zbirali jastrebi.
Jubilejna izdaja Nove zaveze (1984)	Kjer je mrhovina, tam se zbirajo jastrebi.
Slovenski standardni prevod (1997)	Kjer je truplo, tam se bodo zbrali jastrebi.
Slovenski standardni prevod (2006)	Kjer je truplo, tam se bodo zbrali jastrebi.

Iz omenjene modrosti v Bibliji sta nastala dva pregovora:

- *Kjer mrha, tam orli.* (Bojc 1987: 115)
- *Kjer smrdi po mrhovini, se zbirajo vrane.* (Bojc 1987: 115)

5.3.3.2 Stanje v SSKJ in SSF ter v Pleteršnikovem slovarju

V SSKJ in SSF omenjenih različic pregovorov ni. V Pleteršnikovem slovarju pa sem pod iztočnico *mrha* našla: *orli čutijo mrho*, Jsvkr.²³, vendar pa tu ni navedeno, da gre za preneseni pomen.

5.3.3.3 Stanje v Gigafidi

V korpusu za omenjena pregovora ni niti enega zadetka.

5.4 ČETRТА SKUPINA

V to skupino sodijo vsi stalni izrazi, ki so nastali na podlagi biblične zgodbe ali pa kakšnega dogodka v Bibliji.

²³ Jsvkr. pomeni Janez Krstnik od sv. Križa (pridige).

5.4.1 Sedem suhih krav (čas/obdobje/leta suhih krav, sedem suhih let) in sedem debelih krav (čas/obdobje/leta debelih krav, sedem debelih let, debela leta)

5.4.1.1 Stanje v Bibliji

Omenjeni stalni zvezi izhajata iz biblične zgodbe o faraonovih sanjah iz prve Mojzesove knjige v Stari zavezi (1 Mz 41).

Faraonu se je nekoč sanjalo, da je stal ob Nilu. Iz reke je stopilo sedem rejenih, lepih krav, za njimi pa še sedem grdih, suhih krav. Te so pojedle prvih sedem krav, pa vendar se jim ni nič poznalo, ostale so suhe. Nato je sanjal še enkrat, in sicer o tem, kako je sedem drobnih klasov pogoltnilo sedem debelih in lepih klasov. Faraon se je tedaj prebudil in ker ga je zelo zanimalo, kaj vse to pomeni, je poklical vse egiptovske modrece. A nihče mu ni znal pomagati, zato je dal iz zapora poklicati Jožefa, Hebrejca, ki je bil znan po tem, da pravilno razloži sanje, saj se vse njegove napovedi uresničijo. Ta je faraonu povedal takole: »Faraonove sanje so le ene. Bog je faraonu naznanil, kaj hoče storiti. Sedem lepih krav je sedem let in sedem lepih klasov je sedem let; sanje so le ene. Sedem mršavih in grdih krav, ki so stopale za njimi, je sedem let, in sedem drobnih klasov, ki jih je osmodil vzhodni veter, je sedem let lakote.« In še: »Prišlo bo sedem let velikega obilja po vsej egiptovski deželi. Za njimi pa nastopi sedem let lakote in pozabljeno bo vse obilje v egiptovski deželi in lakota bo izčrpala deželno. Deželi se obilje ne bo poznalo zaradi lakote, ki bo prišla potem; kajti zelo bo pritiskala. Da so se sanje faraonu ponovile, pomeni, da je to Bog trdno sklenil in bo to prav kmalu tudi storil.« Faraonu so bile te besede všeč, zato je Jožefa postavil za oskrbnika, da bo, moder in razumen, kot je, preprečil najhujšo lakoto, ki grozi Egiptu.

5.4.1.2 Stanje v SSKJ in SSF ter v Pleteršnikovem slovarju

V SSKJ najdemo samo stalno zvezo *sedem suhih let*, in sicer pod iztočnicami *suh* (v frazeološkem gnezdu pod oznako 'ekspr.': *to je bilo sedem suhih let* 'čas brez uspehov pri delu, v kaki dejavnosti; čas revščine, pomanjkanja'), *sedem* (prav tako v frazeološkem gnezdu pod oznako eksp.: *prebili smo sedem suhih let* 'čas revščine, pomanjkanja') in *leto* (tu najdemo oba že omenjena primera in razlagi, le da je prva malo spremenjena: 'čas brez uspehov pri kom (namesto pri delu, op. A. M.), v kaki dejavnosti'). Torej v vseh treh primerih SSKJ ne uvaja slovarske, osnovne oblike, temveč primere poda z zgledom in razlago pomena.

Protipomenskega frazema *sedem debelih let* in njegovih variant oziroma sinonimov pa v SSKJ ni.

V nasprotju s SSKJ pa v SSF lahko najdemo različne variante (in njihove protipomenske različice) frazemov, ki so si pomensko med seboj bolj ali manj enaki, in sicer:

- pod iztočnico *krava*: *sedem debelih krav* ('knj., pren.') – 'čas blagostanja, obilja; obdobje napredka'; *sedem suhih krav* ('knj., pren.') – 'čas pomanjkanja; krizno obdobje'
- pod iztočnico *čas*: *čas debelih krav*²⁴ ('ekspr., pren. '); *čas suhih krav*²⁵ ('ekspr., pren.')
- pod iztočnico *obdobje*: *obdobje debelih krav*²⁶ ('ekspr., pren. '); *obdobje suhih krav*²⁷ ('ekspr., pren.')
- pod iztočnico *leta*: *leta debelih krav*²⁸ ('ekspr., pren. '); *leta suhih krav*²⁹ ('ekspr., pren. '); *sedem debelih let* ('ekspr., pren.') – '1. čas obilja, blagostanja; čas uspehov pri kom, v kaki dejavnosti; 2. zelo dolgo, dolga leta'; *sedem suhih let* ('ekspr., pren.') – 'čas revščine, pomanjkanja; čas brez uspehov pri kom, v kaki dejavnosti'; *debela leta*³⁰ ('ekspr., pren.') – '1. čas blagostanja, obilja; obdobje napredka; 2. dolgo časa, veliko let'

Izvorni vidik vseh omenjenih frazemov je v SSF opisan pri frazemu *sedem debelih krav* (tja nas za razlago izvora frazema napotujejo vse preostale iztočnice), ki pa je (poleg stalne zveze *sedem suhih krav*) tudi edini izmed njih označen z oznako 'knjiž.' (preostali imajo oznako 'ekspr.'). Oboje nakazuje na to, da sta *sedem debelih krav* in *sedem suhih krav* izhodiščni frazemski obliki, iz katerih so v rabi nastale različne sopomenske stalne zveze.

V SSF pa je na tem mestu še navedeno, da sta frazema *sedem debelih krav* in *sedem suhih krav* svetopisemskega izvora (in s tem tudi vse njune pomenske ustreznice). »Temeljita na zgodbi o enem izmed zadnjih biblijskih patriarhov, s katero se končuje Geneza, tj. Jožefu, ljubljenu sinu Jakoba in Rahele. Kot očetovega ljubljenuca so ga starejši bratje sovražili in ga prodali v suženjstvo karavani Madiantov, ki je šla v Egipt. Tam ga je kupil Putifar in mu zaupal upravljanje svojega doma in posestva. Putifarjeva žena se je zaljubila v lepega mladeniča, a ker

---

²⁴ Razlaga je enaka kot pri frazemu *sedem debelih krav*.

²⁵ Razlaga je enaka kot pri frazemu *sedem suhih krav*.

²⁶ Razlaga je enaka kot pri frazemu *sedem debelih krav*.

²⁷ Razlaga je enaka kot pri frazemu *sedem suhih krav*.

²⁸ Razlaga je enaka kot pri frazemu *sedem debelih krav*.

²⁹ Razlaga je enaka kot pri frazemu *sedem suhih krav*.

³⁰ Stalna zveza *debela leta* je, kot kaže, nastala s krajšanjem pa tudi preoblikovanjem iz samostalniških frazemov *čas debelih krav*, *obdobje debelih krav* oziroma *leta debelih krav*. Zanimivo pa je, da se v rabi ni uveljavila tudi protipomenska različica *suha leta*, ki bi prav lahko pomenila čas pomanjkanja oziroma krizno obdobje.

jo je zavrnil, se mu je maščevala tako, da ga je očrnila pred možem kot svojega neuspešnega zapeljivca. V zaporu je zelo dobro razlagal sanje svojih dveh sojetnikov. Po priporočilu enega od njiju so Jožefa poklicali na dvor faraona, da bi pojasnil njegove sanje o sedmih suhih kravah, ki so požrle sedem debelih krav, a se niso odebelile od tega. Jožef je razložil te sanje tako, da je napovedal sedem let izobilja in sedem let lakote. Podal je tudi svoj načrt za preprečitev gospodarske katastrofe ter bil imenovan za prvega ministra in deležen velikih časti.«

V Pleteršnikovem slovarju omenjenih stalnih zvez ni.

Število sedem je, kar zadeva simboliko, izredno bogato. »Čeprav je sedmiška simbolika zelo raznolika, se temeljne vsebine v večini kultur gibljejo okrog motivov dovršenosti, popolnosti, celovitosti kozmosa ter zaokrožene skladnosti časa in prostora.« (Bernjak in Fabčič 2014: 55) Pogosto se število sedem v frazemih uporablja kot simbol za mnogo, veliko³¹, dolgo, tako je tudi v izbibličnih zoonimnih frazemih sedem debelih krav in sedem suhih krav: »Nedoločeno daljše obdobje se ubeseduje na podlagi sedmiške simbolike iz Biblije, bodisi z negativno bodisi s pozitivno konotacijo, po Bibliji namreč sedem suhih let označuje sušno obdobje s slabo letino, sedem bogatih let pa pomeni daljše deževno obdobje oziroma obdobje pomanjkanja in obdobje razcveta, uspehov.« (Bernjak in Fabčič 2014: 56)

V Slovarju simbolov (str. 534) pa lahko preberemo, da se število sedem pogosto uporablja v Svetem pismu, na primer sedem je nebes, kjer prebivajo angelski redi, Salomon zgradi tempelj v sedmih letih, ne le sedmi dan, tudi sedmo leto je namenjeno počitku ... Število sedem je v Stari zavezi uporabljeno 77-krat: od vseh čistih živali vzame Noe na ladjo po sedmero in jih reši pred vesoljnim potopom, Jožef sanja o sedmih debelih in sedmih suhih kravah ...

Krava pa je po Slovarju simbolov (str. 266) »kot proizvajalka mleka simbol Zemlje, ki hrani vse«. Če je debela, to torej pomeni obilje, debela leta, saj edino tako lahko proizvede veliko mleka (na to napeljujeta tudi različici pregovorov, nastali iz biblične modrosti, in sicer *Krava pri gobcu molze* oziroma *Krava doji na gobec*³²). Suha krava pa torej simbolizira lakoto in sušno obdobje.

---

³¹ Število sedem v pomenu 'veliko' je denimo tudi v izbibličnem, sicer nezoonimnem frazemu *knjiga s sedmimi pečati*, ki po SSKJ pomeni 'nedoumljiva stvar, velika skrivnost'.

³² Omenjeni različici pregovorov v diplomski nalogi obravnavam pod tretjo skupino izbibličnih frazemov.

5.4.1.3 Stanje v Gigafidi

Za frazem *sedem debelih krav* in sopomenske frazeme *čas debelih krav*, *obdobje debelih krav* in *leta debelih krav* je za časopise 207 zadetkov. Nefrazeoloških primerov rabe je 32, frazeoloških pa 175. V revijah se omenjene zveze pojavijo 17-krat, od tega 10-krat kot frazem. V besedilih iz internetnih virov, zbranih v Gigafidi, pa je zadetkov, ki izkazujejo frazeološko rabo, kar 378, vendar se ti pojavljajo večinoma v komentarjih pod članki, veliko jih je tudi v prepisih sej državnega zbora, kar kaže na to, da se ti frazemi uporabljajo večinoma v različnih vrstah besedil s politično in gospodarsko tematiko (to potrdijo tudi primeri frazeološke rabe v publicističnih besedilih).

Vsi primeri se rabijo skladno z razlago pomena v SSKJ in SSF, denimo:

- *Kot finančna perspektiva je bil ta program predstavljen približno tako, da bi pomenil za kmetijstvo sedem debelih krav, /.../ (Posavski obzornik, 2007)*
- *Opozicija vladi očita, da se v času debelih krav zadolžuje, namesto da bi varčevala. (Dnevnik, 2007)*
- *Končalo se je obdobje debelih krav, ko so jemali z veliko žlico in jedli samo potico. (Ekipa, 2009)*
- *To so bila leta debelih krav, zaslužki so bili izvrstni, podjetja so jih trošila različno, na slabe čase ni mislil skoraj nihče, kaj šele, da bi si ustvaril rezerve, ki jih bi potreboval zdaj, ko gre res za nohte. (Finance, 2009)*

Za frazema *sedem debelih let* in *debela leta*, ki sta sopomenski ustreznici zvezi *sedem debelih krav*, mi je iskalnik za časopise vrnil 70 zadetkov. Od tega jih je 41 nefrazeoloških, frazeoloških pa 29, torej sta ti sopomenski ustreznici v primerjavi s prejšnjimi veliko manj v rabi.

Podobno stanje je tudi v besedilih iz revij, kjer so od 28 primerov frazeološko rabljeni le štirje, v publicističnih besedilih na spletu pa ni niti enega primera frazeološke rabe zveze.

Primeri, kjer se zvezi pojavita, sta denimo:

- *Med krizo, ko se bo nekoliko manj evforično gradilo in delalo, bomo imeli čas pripraviti izhodišča in vsebine za sedem debelih let, ki zagotovo pridejo. (Pivški list, 2009)*
- *No, tudi če bi v naslednjem letu dobili bolj enobarvno in dinamično vlado, Slovenija najbrž ne bo videla debelega leta. (Mladina, 1998)*

Za frazem *sedem suhих krav* in njegove ustreznice *čas suhих krav*, *obdobje suhих krav* in *leta suhих krav* sem našla 235 zadetkov za časopise, 39 jih je rabljenih nefrazeološko, 196 pa frazeološko. V revijah je primerov frazeološke rabe 28 (od 37 pojavitev), v publicističnih besedilih iz internetnih virov pa 10 (od 68). Tudi tu je največkrat (kot tudi za frazem *sedem debelih krav* in njegove sopomenke) zveza rabljena v komentarjih pod članki in v prepisih sej državnega zbora.

Večinoma je raba skladna s primeri oziroma razlago v slovarjih:

- *Sredina devetdesetih je bila v Sloveniji znamenita po gladovnih stavkah od Živadinova in Ruglja do sedmih suhих krav v Cankarjevem domu in Zupana pred vlado.* (Finance, 2002)

- *Kriza je skoraj odnesla izdelavo trendovskih hummerjev, saj v časih »suhих krav« proizvodnja in prodaja takšnih vozil nista bili najbolj ekonomični.* (24ur.com, 2010)

- *Tudi v medijih napovedujejo daljše obdobje suhих krav in nekateri pišejo pravcate črne scenarije.* (Sobotna priloga Dela, 2008)

- *Po domače povedano: Štiri leta ga bomo srali na debelo, naslednja štiri leta pa bomo zelo tenko piskali. Bolj ko ga bomo srali, višji tenor bomo piskali naslednja štiri leta suhих krav.* (Mladina, 2000)

Pri iskanju zadnjih stalnih zvez sem opazila dva primera, ki odstopata od izhodiščnega frazema oziroma od normirane zveze in razlage zveze:

- inovativna sprememba frazema oziroma prenovitev (nekakšno »stopnjevanje« frazema): *Po mesecih suhих krav pridejo tudi meseci debelih bikov.* (Dnevnik, 2005)

- napačna oziroma neposrečena raba: *Tudi zadnji napadalec s klopi Žniderčič ni hotel zaostajati in je z natančnim in močnim strelom z roba kazenskega prostora potrdil prvo zmago po sedmih suhих kravah (tekmah).* (Delo, 2002) – izraz *sedem suhих krav* za tekmo ni najbolj posrečen in je dvoumen (lahko bi označeval časovno obdobje), kar je očitno ugotovil že sam avtor, saj v oklepaju pojasnjuje, kaj je s to zvezo želel povedati, in tako ne učinkuje inovativno, domiselno.

Za frazem *sedem suhих let*, sopomensko ustreznico zvezi *sedem suhих krav*, je iskalnik za časopise našel 126 zadetkov. Nefrazeološka raba zveze se je pokazala v 26 primerih, torej se frazem pojavi 100-krat. Za revije je primerov omenjene frazeološke zveze 49 (od 65 zadetkov), v besedilih iz virov na internetu pa je od sedmih zadetkov le en.

Primer je denimo:

- *Križanič: Sledi sedem suhih let* (Dnevnik, 2007)

Našla pa sem tudi dva primera za zvezo suha leta, ki pa v SSF (pa tudi v SSKJ) ni navedena:

- *Peter je tako odraščal ob prvem in drugem, ne da bi štel suha leta ali božiče, še manj pa mesece, ki so tekli kakor hudournik in se kmalu natekli v novo poplavo vojne.* (Skiciranje betona, 1996)

- *Predvsem to, da je potrebno hitro ukrepati, upoštevati tveganja pri poslovanju in v ta namen ustvariti rezervo za suha leta.* (primorske.si, 2011)

Odstopanj v smislu oblike ali pomena po SSKJ oziroma SSF pri rabi tega frazema nisem opazila.

Vsem omenjenim frazemom je skupno, da se zelo pogosto pojavljajo v naslovih (frazem *sedem debelih krav* in njegove sopomenske ustreznice 13-krat, *sedem debelih let* 7-krat, torej skupaj 20-krat; frazem *sedem suhih krav* in sopomenke 30-krat, *sedem suhih let* pa 11-krat, skupaj torej 41-krat).

To nikakor ne preseneča, saj frazem najbolj pride do izraza, če je izpostavljen na vidnih mestih v besedilu (poleg naslovov so to denimo še podpisi pod fotografijami, začetek in konec besedila, karikature) – to so deli članka, ki jih bralec opazi najprej (pa tudi, če besedilo prebere površno oziroma ga samo »preleti«, torej ga prebere »diagonalno«).

Frazema *sedem debelih krav*, *sedem suhih krav* in njune sopomenske ustreznice pa so za raziskovanje še posebej zanimivi, saj sem pri iskanju predvsem za rabo v časopisih ugotovila, da imajo opazno različno število pojavitev po posameznih letih.

V letih od 1994 do 2000 se raba počasi stopnjuje (od 1 do 24 pojavitev v korpusu za časopise), nato leta 2001 poskoči na 47, se v letih od 2002 do 2006 počasi manjša (od 22 do 12 zadetkov), nato pa v letu 2007 izrazito poskoči (59) in se stopnjuje še v letih 2008 (100) in 2009 (118), nato pa leta 2010 upade na 21 primerov.

Iz tega je razvidno, da se raba omenjenih frazemov v dveh obdobjih izrazito poveča, in sicer leta 2001 in v letih od 2007 do 2009. To najbrž ni nič nenavadnega, če poznamo takratne

razmere v svetu. Leta 2001 se je namreč zgodil teroristični napad v Ameriki in v časopisih so veliko pisali o posledicah za gospodarstvo, finance in svet na splošno. Leta 2008 (pravzaprav že konec leta 2007) pa je nastopila huda svetovna gospodarska in finančna kriza, ki se je v vsej svoji razsežnosti pokazala v letu 2009. Časopisi so bili takrat polni novic o tej temi in novinarji so čustveno in doživeto opisovali stanje pred krizo (*sedem debelih krav*) in stanje po razmahu krize (*sedem suhih krav*). Lahko rečemo, da omenjeni frazemi torej nakazujejo oziroma odsevajo razmere ali pa spremembe v družbi v določenem obdobju.

5.4.2 *Iti v levji brlog in levji brlog ter iti v levje žrelo in levje žrelo*

5.4.2.1 Stanje v Bibliji

Frazem *iti v levji brlog* izhaja iz starozaveznega odlomka o preroku Danielu v levji jami (Dan 6,11–25). Perzijski kralj Darej je postavil Daniela za enega izmed treh najvišjih uradnikov poleg 120 satrapov (vladarjevih namestnikov) v kraljestvu, in ker je bil najboljši, se ga je namenil postaviti čez vse kraljestvo. Ko so to izvedeli preostali uradniki in satrapi, so se ga hoteli znebiti. Ampak ker je bil Daniel dober človek in niso pri njem našli ničesar, da bi se ga odkrižali, so pregovorili kralja, da je podpisal odlok, ki določa, da bodo vsakogar, ki bo v tridesetih dneh kogarkoli kaj prosil razen kralja, vrgli v levjo jamo. Vedeli so namreč, da Daniel trikrat na dan moli in prosi Boga. Tako so ga kmalu zalotili pri tem in kralj ga je dal vreči v levjo jamo, rekoč: »*Tvoj Bog, ki mu nenehno služiš, on naj te reši!*« Naslednji dan je šel pogledat, kaj se je zgodilo. Daniel je bil še vedno živ in je kralju pojasnil: »*Moj Bog je poslal svojega angela in zaprl levom žrela. Niso me poškodovali, kajti pred seboj me je našel nedolžnega, in tudi zoper tebe, o kralj, nisem storil krivice.*« Darej je zato ukazal, naj ga potegnejo iz jame in pripeljejo tiste može, ki so obtožili Daniela, in jih skupaj z njihovimi ženami in otroki vržejo v levjo jamo. Njih pa so levi takoj raztrgali.

5.4.2.2 Stanje v SSKJ in SSF ter v Pleteršnikovem slovarju

V SSKJ omenjeno stalno zvezo najdemo samo pod iztočnico *levji*, in sicer v frazeološkem gnezdu pod oznako 'ekspr.': *no, kdo si upa v levji brlog* 'k pomembnemu človeku, ki se ga vsi bojijo'. Zveza torej ni navedena v slovarski obliki, temveč kot zgled.

V SSF je frazem pod iztočnicama *levji* in *brlog*, pomen in izvor frazema sta zapisana pod zadnjo. Zveza ima oznako 'ekspr.; pren.', pomeni pa 'nepredvidljiv, tvegan, nevaren kraj'. Frazološki slovar Biblije kot podlage za nastanek omenjenega frazema ne navaja na prvem mestu, temveč naj bi bila to prvotno Ezopova basen: »Frazem *levji brlog* temelji na dejstvu, da je levji brlog, v katerem biva tako nevarna zver, kot je lev, zelo nevaren za vsakogar, ki se mu približa ali ima namen stopiti vanj. Izhaja pa iz 246. Ezopove basni. V tej lisica odgovori v brlogu ležečemu bolnemu levu na vprašanje, zakaj ne stopi bliže: 'Jaz bi že vstopila, ko ne bi videla, da vodi noter mnogo sledi, ven pa nobena.' /.../ V Bibliji govori o levjem brlogu prerok Danijel (6:16–22), ki ga je dal vreči v levji brlog perzijski kralj Darej, toda nesrečneža je obvaroval angel, ki ga je poslal bog Danijelu na pomoč.« (Keber 2011: 111).

V SSF pa je ob frazemu *levji brlog* naveden tudi pomensko soroden frazem *pasti v levje žrelo* oziroma *levje žrelo* ('ekspr.; pren. '), ki pomeni 'nevaren človek; nevaren kraj, nevarno, sovražno okolje'. Tudi ta zveza ima izvor v Svetem pismu: »Frazem *levje žrelo* je prispodoba za nevaren kraj, nevarno okolje, a tudi za nevarnega človeka. Izhaja iz dejstva, da je lev zelo velika in tudi človeku zelo nevarna roparska žival. Podobno velja tudi za frazem *levji brlog*. V zvezi s krajevnim pomenom se uporabljajo glagolske sestavine *pasti v levje žrelo*, *riniti v levje žrelo*, *upati si v levje žrelo*. Enako tudi pri frazemu *levji brlog*. Kakor levji brlog tako je tudi levje žrelo navedeno v Svetem pismu v Psalmih (22: 22): 'Iz levjega žrela me reši, z bivolskih rogov, mene ubogega ...' Enako tudi v Novi zavezi v Pismu Timoteju, kjer sveti Pavel izjavlja: 'Gospod pa mi je pomagal in dal moč, da bi se po meni oznanjevanje dopolnilo in bi ga slišali vsi narodi; rešil me je levu iz žrela.'« (Keber 2011: 1156) Poleg omenjenih zvez pa lahko v SSF najdemo še frazema *v levjem žrelu* ('ekspr., pren. ') v pomenu 'v nevarnem kraju, okolju, v neprijetnem položaju, neprijetnih okoliščinah' ter *znajti se v levjem žrelu*.

Zvezo *levje žrelo* pa lahko v dveh primerih najdemo tudi v SSKJ, oba sta v frazeološkem gnezdu pod oznako 'ekspr.': *nikar ne sili v levje žrelo* 'ne imej opravka z nevarnim človekom' in *vtakniti glavo v levje žrelo* 'izpostaviti se veliki nevarnosti'.

V Pleteršnikovem slovarju omenjenih zvez ni. Najdemo pa lahko izraz '*levja jama*, die Löwengrube, Cig.', ki je najverjetneje povezan s frazemom *levji brlog*. *Levja jama* se pojavi tudi v besedilu v Bibliji, denimo: *Tedaj je kralj rekel, naj pripeljejo Daniela in ga vržejo v levjo jamo*. (Dan 6,17; SSP).

5.4.2.3 Stanje v Gigafidi

Za zvezo *levji brlog* je v korpusu Gigafida 42 zadetkov iz časopisov. Nefrazeoloških primerov rabe je 18, frazeoloških pa 24 (če sem prištejemo še naslove in domnevamo, da so rabljeni frazeološko).

Čeprav SSF kot izhodiščno frazeološko enoto navaja samo samostalniški frazem *levji brlog*, se v primerih iz Gigafide pokaže, da je največkrat rabljena zveza *iti v levji brlog*, pri čemer je glagol *iti* lahko zamenjan z variantami, ki so med seboj pomensko povezane (vse so glagoli premikanja). Tako se pojavijo naslednje oblike (v oklepaju navajam število pojavitev in nato po en primer):

- *iti v levji brlog* (4): *Tudi takih, ki niso imele kam, ali pa so lahko šle naravnost nazaj v levji brlog, od koder so komaj pobegnile.* (Novi tednik, 2008);

- *podajati/podati se v levji brlog* (2): *Tivolsko moštvo v dosedanjih gostovanjih ni pokazalo kaj prida bojevniškega značaja, zdaj pa se kar naenkrat podaja v levji brlog brez kančka strahu?* (Delo, 2008);

- preostale zveze (navajam jih v osnovni obliki) s po enim zadetkom pa so: *peljati koga v levji brlog, pošiljati koga v levji brlog, odpraviti se v levji brlog, stopiti v levji brlog, zaviti v levji brlog, odhajati v levji brlog.*

V 4 primerih pa se pojavi oblika *levji brlog koga/česa*, in sicer:

- *Danes bo v levji brlog kolesarskih mladičev, ki bodo na veliko sceno stopili na prihodnjih svetovnih prvenstvih, zavil najmlajši slovenski predstavnik Simon Špilak.* (Dnevnik, 2003)

- *Hvali se, da odhaja na čikaško univerzo, levji brlog »racionalnih pričakovanj«, in da se bo vrnil s svojimi nasprotnimi prepričanji nedotaknjenimi.* (Delo, 2001)

- *Učitelje bi bilo seveda treba za drugačno pomoč otrokom ustrežneje usposobiti, zasedanje otroških poslancev na nacionalni ravni pa bi v prid simbolične obrambe avtonomnosti lahko organizirali kje drugje, ne v levjem brlogu politike.* (Dnevnik, 1998)

- *Težko se je bilo boriti v levjem brlogu nemških apotekarjev.* (Dnevnik, 1999)

Primerov, v katerih je izhodiščna enota oziroma oblika *levji brlog*, pa je 5, denimo:

- *Mi bi lahko k temu dodali vsaj še primer Iskre v Semiču, ki je tako rekoč vzorčen primer, kakšen levji brlog je lahko Evropska unija.* (Delo, 2002)

V besedilih revij, zbranih v korpusu Gigafida, je 16 primerov frazeološke rabe zveze *iti v levji brlog*, od tega se kar 10-krat pojavi v naslovu. V preostalih primerih se pojavlja ob različnih glagolih premikanja (po en zadetek): *poslati koga/umakniti se/pritihotapiti se/iti/podati se/zagnati se v levji brlog*.

Za zvezo *levje žrelo* pa se v časopisih pojavi 43 zadetkov, 14 v nefrazeološki rabi in 29 v frazeološki (vključno z naslovi).

SSF navaja le oblike *levje žrelo*, *pasti v levje žrelo*, *v levjem žrelu* in *znajti se v levjem žrelu*, vendar pa raba spet, tako kot pri prejšnjem frazemu, pokaže, da se zveza največkrat pojavi skupaj s preostalimi glagoli premikanja (v oklepaju navajam število pojavitev):

- *iti v levje žrelo* (6): *Del medijev medtem ocenjuje, da je Blair ravnal prav in pogumno, ko je šel v levje žrelo, in da je Asadu treba pomagati, da se zbliža z zahodom in prekine tesne sirske vezi s Hamasom in drugimi ekstremnimi skupinami, ki Izraelcem ne pustijo mirno spati.* (Dnevnik, 2001);

- *podajati/podati se v levje žrelo* (5): *Slavnostni govornik Janez Janša se je podal v levje žrelo, na Kučanovo Primorsko, s skrbno pripravljenim državnim govorom, a je z njim spet dvignil prah na slovenski strani pri levičarjih, na italijanski pri desničarjih.* (Dobro jutro, 2005);

- *poslati koga v levje žrelo* (4): *Leta 1806 ga je njegov vladar poslal v levje žrelo in ga imenoval za veleposlanika v Parizu.* (Demokracija, 2008);

- preostale zveze pa se pojavijo po enkrat: *zaiti/skočiti v levje žrelo*, *gibati se okoli levjega žrela* in *spuščati se v levje žrelo*;

- preostala glagola, ob katerih se pojavi zveza, sta še *znajti se v levjem žrelu* in *zazreti se v levje žrelo*.

Torej za obliko *pasti v levje žrelo*, kot je navedena v SSF, ni niti enega zadetka.

Tako kot pri prejšnjem frazemu pa se tudi tukaj dvakrat pojavi zveza *levje žrelo česa*:

- *Morda bo kot dvakratni ločenec in prijatelj homoseksualcev tudi tokrat presodil, da je bolje, da se ne spušča v levje žrelo ameriške predsedniške kampanje, /.../* (Delo, 2007)

- *Ob določeni uri je s tresočo roko prižgal projektor in se zazrl v grozeče renčeče levje žrelo zbrane uprave: /.../* (Finance, 2009)

Tudi v revijah, kjer je zadetkov devet, je zveza uporabljena skupaj z različnimi glagoli premikanja: *podati se v levje žrelo* (štirje primeri), *priti v levje žrelo* (enkrat) in *pognati se v levje žrelo* (enkrat).

V publicističnih besedilih iz internetnih virov, zbranih v Gigafidi, zadetkov za to zvezo ni.

5.4.3 *Grešni kozel in žrtveni kozel ter žrtveno jagnje in daritveno jagnje*

5.4.3.1 Stanje v Bibliji

Zveza *grešni kozel* je nastala na podlagi dogodka oziroma odlomka v Bibliji, zato sodi v četrto skupino frazemov. Izhaja iz Stare zaveze iz tretje Mojzesove knjige, Levitika. V opombah k odlomku z naslovom Veliki spravni dan lahko v SSP preberemo: »To poglavje govori o dnevu velikega odpuščanja ali o spravnem dnevu /.../. Slovesnost, opisana na koncu navodil o čistih in nečistih rečeh, je bila prvotno veliko očiščevanje, ki naj Izraela vsako leto rešuje vseh vrst nečistosti, katere si je nakopal.«

»V Svetem pismu je grešni kozel prvič omenjen v Levitskem zakoniku. Na praznik pomiritve dobi svečenik od izraelskih odličnikov dva kozla. Po žrebu odredi tistega, ki bo žrtvovan bogu Jahveju, na drugega pa prenesejo krivde Izraelcev in ga odvedejo v puščavo, kjer ga prepustijo demonu Azazelu³³. Po drugih verzijah ga pahnejo v prepad. Kozel je žrtvovan Jahveju za greh naroda; škropljenje z njegovo krvjo se razlaga kot očiščenje. Grešni kozel, otovorjen z grehi naroda, prenaša preizkušnje izгона, ločitve in pregnanstva; simbolizira obsodbo in zavračanje krivde, a odide brez vrnitve. Odnáša zlo, ki preneha biti breme za grešni narod.« (Keber 1996: 191)

5.4.3.2 Stanje v SSKJ in SSF ter v Pleteršnikovem slovarju

V SSKJ stalno zvezo najdemo pod iztočnicama *grešen* in *kozel* (razložena je pod zadnjo), obakrat v frazeološkem gnezdu, označena je s kvalifikatorjem 'ekspr.'. Ni navedena v slovarski

---

³³ Opomba iz SSP k 3Mz 16,8: »Azazél, ki ga gr. in lat. prevajata kot grešni kozel, je bolj verjetno ime demona/satira, ki se potika in straši po pustih krajih. Kozlu, ki je določen zanj, bo véliki duhovnik simbolno naložil (na glavo) grehe vsega Izraela in ga izpustil v puščavo, ki je prebivališče demonov.«

obliki, temveč z zgledom: vzdihovali so nad napakami in iskali grešnega kozla 'osebo, ki bi jo obdolžili krivde zanje'.

V SSF zvezo prav tako najdemo pod iztočnicama *grešen* in *kozel*, in sicer z oznakama 'ekspr.; pren.'. To je 'oseba, stvar, ki jo neupravičeno, po krivici obdolžijo česa'. Pri izvoru frazema je navedeno, da izraz *grešni kozel* izhaja iz Svetega pisma. In dalje: »/.../ Grešni kozel se imenuje tudi človek, ki prenaša tuje krivde, a nima možnosti, da bi se branil in ni zakonsko obsojen. Izročilo o grešnem kozlu je razširjeno po vseh celinah. Predstavlja človekovo globoko težnjo, da svojo krivdo prenese na drugega in tako pomiri svojo vest, kateri je vedno potreben nekdo, ki bo odgovarjal, kazni in žrtev.« (Keber 2011: 387)

Pomen frazema *grešni kozel* SSKJ in SSF razlagata različno – prvi kot grešnega kozla označi le osebo, drugi pa dodaja, da je to poleg osebe lahko tudi stvar. SSF pa v nasprotju s SSKJ še dodatno poudarja, da je oseba (oziroma stvar) obdolžena neupravičeno oziroma po krivici.

V SSF pa je kot sopomenski frazem ob zvezi *grešni kozel* navedena še zveza *žrtveni kozel* ('ekspr.'). Vendar pa v SSKJ te stalne zveze ni – namesto kozla v strukturno podobnem frazemu (pomen pa je povsem različen) nastopa jagnje, in sicer pod iztočnico *žrtven*: v tej aferi je bil on žrtveno jagnje 'njegovi sodelavci so dopustili, da je on sam nosil posledice za skupno krivdo'. Najdemo pa ga v frazeološkem gnezdu z oznakama 'knjiž., eksp.'. V SSKJ pa lahko najdemo še en sopomenski frazem, in sicer *daritveno jagnje* (pod iztočnico *daritven* v frazeološkem gnezdu z oznakama 'knjiž., eksp. '; razlaga je enaka kot pri frazemu *žrtveno jagnje*). Pod iztočnico *jagnje* sta navedeni obe različici: *v tej aferi je bil on daritveno, žrtveno jagnje*. V SSF pa tega frazema ni.

Omenjenih stalnih zvez ni niti v Pleteršnikovem Slovensko-nemškem slovarju.

Zvezi *grešni kozel* in *žrtveni kozel* ter njuni pomenski odtenki pa so razloženi v Slovarju simbolov (str. 259–260): »/.../ Žival, ki je poslana Azazelu, ni tudi žrtvovana; v puščavo pognani kozel predstavlja samo demonsko plat ljudstva, težo njegovih grehov; in to odnese v puščavo, kraj kaznovanja. Medtem pa drugega kozla resnično žrtvujejo Jahveju po obredu pravne daritve. /.../ Grešni kozel, otovorjen z grehi ljudstva, pa je preganjen, oddaljen, zavržen; njegov odhod simbolizira obsodbo in zavračanje greha, zato zanj ni vrnitve.«

Pomemben simbol pa je tudi samo žrtvovanje oziroma daritev: pomeni dokaz odvisnosti, poslušnosti, ljubezni in kesanja. »Tisto, kar se tako daruje Bogu, postane neodtujljivo – zato je pogosto sežgano ali uničeno – ali nedotakljivo, kajti velja za božjo lastnino /.../ Žrtvovanje je

povezano z idejo zamenjave na ravni ustvarjalne ali duhovne energije. Bolj ko je dragocen darovani predmet, močnejša je v zameno duhovna energija /.../.« (str. 725)

5.4.3.3 Stanje v Gigafidi

Zapis zveze *grešni kozel* v iskalnik vrne kar 1.151 zadetkov iz časopisov (pregledala sem prvih 360 konkordanc), za revije je zadetkov 328, v besedilih iz internetnih virov v Gigafidi pa 307 (od tega je primerov rabe v publicistiki 59, preostalo so komentarji bralcev k člankom in prepisi sej državnega zbora). Iz vseh primerov rabe sem ugotovila, da je v večini izraz pripisan človeku, redkeje je z njim označena stvar (v časopisih 51 primerov, v revijah 49 in na spletu 4), denimo *Nestalno vreme pa je tudi v Vevčah očitno grešni kozel za slabo sezono*. (Dnevnik, 1997) in *Nikakor pa ne smemo označiti avtošol (in šol varne vožnje) za grešnega kozla*. (Avto magazin, 2008) Vendar pa kljub vsemu število pojavitev za zadnji primer kaže, da je v SSF dopolnitev razlage po SSKJ tehtna.

Omenjeni frazem je bil največkrat uporabljen v besedilih s politično tematiko, razmeroma velikokrat pa tudi v povezavi z ekipnimi igrami v športu.

Med preverjanjem rabe frazema se je izkazalo, da se tudi ta velikokrat pojavi v naslovu – od 360 pojavitev v časopisih je mesto v naslovu zavzel kar 42-krat, v revijah 26-krat in v virih z interneta trikrat.

Kakšnih večjih odstopanj pri rabi frazema v smeri oblike ali pomena nisem opazila, izraz je očitno med govorce zelo zakoreninjen in ustaljen, našla sem samo naslednje posebnosti:

- križanje dveh frazemov³⁴: *Posledično pa je iz tega kristalno jasna tudi medijska in zunanja politična reprezentacija tako prostorov kot skupin, ki delujejo v njem. Tisti, brez glasu, in hkrati dežurni grešni kozli*. (Tribuna, 2010); *In če nekdo poleg tega tudi nima dlake na jeziku, kaj hitro postane dežurni grešni kozel*. (Nova, 2002)

Izraz *dežurni grešni kozli* najbrž izhaja iz križanja frazemov *grešni kozel* in *dežurni krivec*. Zadnja zveza se v slovenskem jeziku pogosto uporablja (v Gigafidi je denimo zanjo 1.115 zadetkov, 657 jih je iz časopisnih publikacij, 265 iz revij in 182 z interneta), ni pa uvrščena niti v SSKJ niti v SSF. Razlago zanjo sem našla v Slovarju novejšega besedja slovenskega jezika

---

³⁴ V teh primerih je križanje frazemov napaka (in ne prenovitev), saj zveza ne razširi pomena z novim pomenom, prav tako pa ne učinkuje inovativno, ironično ali kako drugače zaznamovano.

('kdor je ne glede na okoliščine vedno ali pogosto (po krivici) proglašen za krivega za probleme, težave'), kar kaže na to, da je zveza *dežurni krivec* pomensko prekrivna s frazemom *grešni kozel*.

- križanje dveh frazemov³⁵: *Tako kot se lahko prej, kakor so napovedovali največji pesimisti, država vrne v okoliščine, kakršne so po svoje ustvarile svojevrstni sindrom Mercator; najprej s trgovinsko vojno s Slovenijo, potem pa še z vsesplošno bedo med ljudstvom, ki v obravnavanem primeru močno odseva v politiki. Ta naj bi bila uradno povsem drugačna od Miloševičeve, četudi jo s streljanjem grešnih kozlov premočno oponaša.* (Delo, 2002) in *Zavist, nečimrnost, kljubovanje, iskanje in streljanje grešnih kozlov, oživitvev omrtvičenega srbskega trgovskega lobija, poskusi v posnemanju Mercatorja, poziv iz poslanskih klopi, da je treba brez plačila počistiti prodajne police v največjem tržnem centru Mercatorja na Balkanu ...* (Delo, 2003)

Izraz *streljati grešne kozle* je sestavljen iz frazemov *streljati kozle* (po SSF 'delati napake, neumnosti') in *grešni kozel*. Lahko bi pomenil 'vsepoprek neupravičeno obtoževati koga za nastale razmere'.

V osmih primerih pa je v besedilu rabljena ženska oblika frazema, torej *grešna koza*: *Torijska opozicija ne bi bila prava opozicija, če ne bi ocenila, da je gospa Page grešna koza, katere glavo je zahteval sam premier Tony Blair, /.../* (Dnevnik, 2000); *Napadalno divjost pivcev šmarnice bi bilo treba razumeti le v okviru socialnega okolja, ki mu ti pijančki pripadajo, in upoštevati predvsem alkoholizem in ne zgolj šmarnice kot nekakšne grešne koze.* (Mladina, 2000)

Za zvezo *žrtveni kozel*, ki je po SSF pomenska ustreznica za frazem *grešni kozel*, je v časopisnih besedilih v Gigafidi le 15 zadetkov, za revije so zadetki štirje, za vire z interneta pa ni nobenega. Od vseh je le v štirih primerih z omenjeno zvezo označena stvar, denimo: *Hiperrealne slikarske obdelave dodobra predelanih plakatov in naslovnih plošč vizualizirajo odnos do avtorskega dela, ki mnogokrat dobi negativno konotacijo in postane žrtveni kozel družbeno nesprejemljivih dogodkov.* (Dnevnik, 2007). Pri preostalih primerih posebnosti ni.

Kar nekaj zadetkov iskalnik najde tudi za zvezo *žrtveno jagnje*, in sicer iz časopisov 337, iz revij 96 in iz besedil v internetnih virih, zbranih v korpusu Gigafida, 25. Tudi to je eden izmed

---

³⁵ V omenjenih primerih pa gre za križanjsko prenovitev, saj zveza prinaša nov pomen in učinkuje inovativno.

tistih frazemov, ki se pogosto pojavljajo v naslovih, in sicer v časopisih 33-krat, v revijah 12-krat in v internetnih virih štirikrat. Spet je zveza največkrat rabljena za oznako človeka.

Kot pri prejšnji zvezi je tudi v naslednjem primeru prišlo do križanja frazemov *žrtveno jagnje* in *dežurni krivec*: *V vlogi pasje šefinje Mirande Priestly, urednice najvplivnejše modne revije na svetu, blesti Meryl Streep, njeno asistentko in dežurno žrtveno jagnje pa upodablja ljubka Anne Hathaway.* (Gloss, 2006)

V enem primeru pa sem opazila pomensko napačno rabo frazema, in sicer: *Pri Avto magazinu smo tako odprtih rok sprejeli izziv, da preskusimo dirkalnik, in žrtveno jagnje je bila moja malenkost.* (Avto magazin, 2007) – avtor je želel povedati, da se je »žrvoval« in namesto sodelavcev sprejel izziv, ne pa da je bil žrtveno jagnje, torej da je nosil posledice za skupno krivdo. Primernejša zveza na tem mestu bi bila *poskusni zajec*.

V enem primeru pa sem našla tudi zvezo *daritveni kozel*, ki je križanje frazemov *grešni kozel* in *daritveno jagnje*: *Jim Garrison je prepričan, da je bil osumljeni in nato brž umorjeni »atentator« Lee Harvey Oswald le daritveni kozel in da so resnični Kennedyjevi morilci čisto drugi ljudje.* (Dnevnik, 1999)

Za frazem *daritveno jagnje*, ki je uvrščen v SSKJ, pa ni v korpusu niti enega zadetka.

5.4.4 Zlato tele in častiti zlato tele

5.4.4.1 Stanje v Bibliji

Izraz *zlato tele* izhaja iz biblične zgodbe v Stari zavezi, in sicer iz druge Mojzesove knjige, ki govori o tem, kako je Mojzes rešil Izraelce iz suženjstva v Egiptu. Poklican je bil na goro Sinaj, da bi sprejel deset božjih zapovedi, in ker se ni vrnil 40 dni in 40 noči, je ljudstvo prosilo Arona, Mojzesovega brata, naj mu naredi bogove, ki bodo hodili pred njimi. Zato je ukazal prinesti vse zlate uhane in je iz njih ulil zlato tele, ki so ga nato častili in se ob njem veselili, plesali ... Mojzes se nato vrne in ko to vidi, pobesni, razbije plošči, na katerih je bilo zapisanih deset zapovedi, zažge in zmelje zlato tele ter ubije častilce teleta. Nato se vrne na goro in znova sklene zavezo.

Kot piše Keber (1996: 121), je zlato tele »idol bogastva, bog materialnih dobrin, ki je zamenjal boga duha. Zlato tele simbolizira skušnjavo, ki se vedno znova pojavlja, da se obožujejo materialne želje, bodisi za bogastvom bodisi za čutnimi užitki bodisi za oblastjo.«

5.4.4.2 Stanje v SSKJ in SSF ter v Pleteršnikovem slovarju

V SSKJ pod iztočnico *zlat* v frazeološkem gnezdu najdemo frazem *zlatu tele*. Pod oznako 'po bibliji' je izraz razložen dobesedno, in sicer kot 'zlat kip živali, ki so ga častili Izraelci med Mojzesovim bivanjem na gori Sinaj'. V frazeološkem gnezdu pod oznako 'ekspr.' pa je predstavljen konotativni del pomena, in sicer *častiti zlato tele* 'bogastvo, denar'. Frazem in razlago (ne pa tudi razlage dobesednega, neprenesenega pomena zveze) najdemo tudi pod iztočnico *tele*.

V SSF pa omenjeni frazem lahko najdemo pod štirimi iztočnicami, in sicer *zlat*, *tele*, *častiti* in *čaščenje*. Razlaga je pod iztočnicama *tele* (*zlatu tele*) in *čaščenje* (*čaščenje zlatega teleta*).

Zlatu tele SSF razlaga kot 'bogastvo, denar' (označeno je s kvalifikatorji 'bibl., ekspr.; pren.'). Pod izvorom frazema je podatek, da izraz izhaja iz svetega pisma, in dalje: »*Zlatu tele* je simbol površnih vrednot v obliki kipa v nasprotju do vere. Kot jedrno sestavino ga vsebujejo frazemi *častiti zlato tele* 'častiti bogastvo, denar' (preoblikovano tudi *čaščenje zlatega teleta*), *plesati okrog zlatega teleta*.« (Keber 2011: 964)

*Čaščenje zlatega teleta*³⁶ pa je označeno z 'ekspr.; pren.' (ne pa tudi bibl.) in pomeni 'čaščenje bogastva, denarja'.

V SSKJ torej lahko najdemo samostalniški frazem in frazem v glagolski obliki, v SSF pa poleg samostalniškega še frazem v obliki z glagolnikom. Razlaga pomena pa se med obema slovarjema ne razlikuje.

V Pleteršnikovem slovarju zveze *zlatu tele* ni. V knjigi *Pregovori in reki na Slovenskem* pa sem zasledila dva pregovora, ki sta nastala v povezavi z Biblijo, in sicer: »Zlatemu maliku se vse klanja.« (Bojc 1987: 64) in »Okoli zlatega teleta svet na sapo pleše.« (Bojc 1987: 181)

5.4.4.3 Stanje v Gigafidi

Za stalno zvezo *zlatu tele* je v časopisih 170 zadetkov, vendar je frazeološko rabljena le v 43 primerih.

---

³⁶ *Čaščenje zlatega teleta* (enako kot pri že omenjenem frazemu *metanje biserov svinjam*) je le posamostaljena oblika frazema *častiti zlato tele*, kar je dopustna pretvorba, zato uvedba novega gesla (*čaščenje*) ne bi bila potrebna.

Po SSKJ in SSF izraz *(častiti) zlato tele* pomeni '(častiti) bogastvo, denar'. Vendar pa zgledi iz Gigafide kažejo na to, da se zveza uporablja v povezavi z več pomeni.

Skladno z navedbo v slovarjih se s frazemom *zlato tele* denimo pojavijo naslednji primeri (vseh skupaj je 11):

- *Zlato tele je pa edini bog sodobnih vernikov, kajne?* (Nedeljski dnevnik, 2009)

- *Da ne bo pomote, bogastva ne merim z zlatimi teleti, ampak z možnostjo zagotavljanja eksistence, vredne človeka, za vse državljane.* (Nedeljski dnevnik, 2009)

- *Čudno: vera v tehtnost vsake besedne piruete ekonomistov, ki jih zagnano ukvarjanje z blaginjo človeških eksistenc pri nas ni privedlo samo do napadov na politiko povečanja rodnosti, ampak celo do nekrofilskega pozivanja sodržavljanov k samomorilnosti, je veliko večja. Zakaj? Ker so svečeniki zlatega teleta oziroma papirčkov, ki si jih je izmislil praoče dandanašnjih makroekomskih alkimistov, bankroter John Law?* (Delo, 2007)

- *Sploh ničesar ne smemo pozabiti, da ne postanemo častilci zlatega teleta.* (Sobotna priloga Dela, 2007)

Za *častiti/čaščenje zlatega teleta* pa so v Gigafidi za časopise le 3 zadetki:

- *Na vrhuncu predvolilnih dni tisk proda svojo dušo hudiču in začne častiti zlato tele uradne oglaševalske kampanje, začne se ukvarjati z donosnim poslom in objavljati vse, od prikritih oglaševalskih uvodnikov do umazanih člankov za denar.* (Dnevnik, 2002)

- *Vedno znova smo v Mojzesovih knjigah. Namesto Enega, Edinega, ki v sebi združuje vse najzlahtnejše in najzahtevnejše, se častijo zlata teleta.* (Demokracija, 2007)

- *V primerjavi s tem je iti k maši ali na romanje, dati svoj prispevek za vzdrževanje in obnovo sakralnih objektov vsekakor bolj človeka vredno, kot čaščenje zlatega teleta v novih podobah, materialnih ali elektronskih.* (Gorenjski glas, 2008)

V preostalih primerih (ki ustrezajo razlagi pomena po slovarjih) se namesto glagola *častiti* oziroma glagolnika *čaščenje* pojavljajo različne podobne besede (v oklepaju navajam število pojavitev):

- *plesati/plesanje/ples okoli zlatega teleta* (3): *Vsa Ruska ortodoksna cerkev namreč pleše okoli zlatega teleta.* (Dnevnik, 1996)

- *malikovati zlato tele* (3): *Verjetno se je nanj jezila, ker je po sijajnih šahovskih uspehah v začetku devetdesetih let /.../ začel malikovati zlato tele, asketsko življenje pa je zamenjal z epikurejskim ...* (Dnevnik, 2003)

- *moliti zlato tele* (1): *V čas, ko se moli zlato tele, ko je svet poln ledu, v čas, ko »vojaki večerjajo kasetne bombe«, v čas, ko se omamljeni kotrljamo v nežen potop.* (Delo, 2008)

- *oboževati zlato tele* (1): *Tistih štiristo tolarjev bom dolgo nosil v srcu, kot Cankarjevo Skodelico kave. Smešno, to vem, v času, ko novi rodovi obožujejo zlato tele.* (Delo, 2001)

- *klanjati se zlatemu teletu* (1): *Vesoljna Slovenija je prek malih zaslonov spremljala neinventivno, neprepričljivo, neduhovito in zavoljo odpovedi recitatorjev celo po obsegu kaj skromno prireditev s spodrseljaji, ki ni bila v čast ne upravnemu odboru Prešernovega sklada ne organizatorjem, kaj šele geniju Prešernu, ki je v novodobnem vse globljem klanjanju zlatemu teletu na Slovenskem aktualen bolj, kot je bil kdajkoli doslej.* (Dolenjski list, 1995)

Kot že rečeno, sem med primeri v Gigafidi našla tudi take, ki odstopajo od navedbe v slovarjih.

V dveh primerih zveza *zlato tele* ne pomeni bogastva ali denarja, ampak nekoga, ki to dvoje prinaša (v tem primeru je pomensko ustrezen frazem *kura/kokoš, ki nese zlata jajca*):

- *Prvo zlato tele: Mohamed Ali* (Delo, 1999)

- *Da je prebiral Erazma Rotterdamskega Encomium morias, Hvalnico norosti, je Don King dokazoval iz dneva v dan svoje dolgoletne promotorske kariere, še zlasti pa takrat, ko je po ringih širom sveta lovil Mika Tysona, zlato tele, ki je imelo v njegovem hlevčku na isto mesto stopiti, kot ga je prej zasedal Mohamed Ali.* (Delo, 1999)

V šestih primerih pa je frazem *zlato tele* rabljen v pomenu 'kar prinaša zelo velik dobiček' (pomensko ustrezen frazem po SSF je v tem primeru *zlata jama*), denimo:

- *Prepričujejo nas, da bo igralniški megacenter na Goriškem zlato tele za vse, a »smrad« bo ostal le na našem koncu.* (Nedeljski dnevnik, 2009)

- *Ko se je z osamosvojitvijo pokazalo, da ni čisto tako, so stanovanja postala zlato tele, v zadnjih letih je vse bolj priljubljeno vlaganje v sklade, najpametnejši se ukvarjajo z delnicami in v našo zavest se vrača zlato.* (Nedelo, 2007)

- *Jamski človek, Kolumbovo jajce in Ona + on so zlata teleta v produkciji gledališke sekcije Gustav filma.* (Mag, 2008)

V enem primeru pa se zdi, da bi se razlaga lahko glasila 'nekdo, ki ima veliko denarja':

- *Častilci zlatega teleta si lahko privoščijo teletine, kolikor hočejo.* (Dnevnik, 1996)

Tudi zgledi, ki se pojavljajo v revijah (frazološka raba je izkazana v 12 primerih), so podobni tistim iz časopisnih publikacij. V dveh primerih se zveza pojavi v pomenu nekaj, kar prinaša denar, *plesati* oziroma *ples okoli zlatega teleta* se pojavi v dveh primerih, dva zadetka sta za zvezo *častiti zlato tele*, eden pa za *malikovati zlato tele*.

V besedilih iz internetnih virov, zbranih v Gigafidi, je sicer 28 zadetkov, vendar pa se ti pojavljajo le v komentarjih pod članki (vsi pa so rabljeni frazeološko).

5.4.5 (Kot) izgubljena ovca in (kot) izgubljeni sin

5.4.5.1 Stanje v Bibliji

»Izraz *izgubljena ovca* izhaja iz Kristusove parabole³⁷ o Božji skrbi za grešnika in o veselju nad njegovo spreobrnitvijo.« (Keber 1996: 281) Jezus v Priliki o izgubljeni ovci v Lukovem evangeliju (Lk 15,6) govori o tem, kako gre pastir iskat ovco, ki se je izgubila, preostalih 99 pa jih pusti v puščavi. In ko jo najde, jo vesel dvigne na rame in jo prinese domov. Nato skliče sosede in prijatelje ter jim pravi: »*Veselite se z menoj, kajti našel sem ovco, ki se je izgubila.*« Dodaja še, da je večje veselje nad enim grešnikom, ki se spreobrne, kakor nad devetindevetdesetimi pravičnimi, ki ne potrebujejo spreobrnjenja.

Frazem *izgubljena ovca* se v Bibliji pojavi še na drugih mestih (povsod v enakem pomenu, to je bila torej stalna in prenesena zveza že v Bibliji), denimo:

- *Zablodil sem kakor izgubljena ovca: išči svojega služabnika, kajti nisem pozabil tvojih zapovedi.* (Ps 119,176)
- *Izrael je izgubljena ovca, levi so jo preganjali. Najprej ga je žrl asirski kralj, potlej mu je potrl kosti babilonski kralj Nebukadnezar.* (Jer 50,17)
- *Pojdite rajši k izgubljenim ovcam Izraelove hiše.* (Mt 10,6)
- *Odgovoril je in dejal: »Poslan sem le k izgubljenim ovcam Izraelove hiše.«* (Mt 15,24)

---

³⁷ »/.../ je že v Stari zavezi razvita oblika parabole ali prilike, se pravi zgodbe, ki s pomočjo prispevka ponazarja moralne nauke, po katerih naj človek uravnava svoje življenje.« (Kos 2009: 15)

5.4.5.2 Stanje v SSKJ in SSF ter v Pleteršnikovem slovarju

Frazema *izgubljena ovca* v SSKJ ni. Pod iztočnico *ovčica* (ne v frazeološkem gnezdu, temveč pod prvo razlago pomena) pa najdemo primer *tava okrog kakor izgubljena ovčica*, vendar pa je ta brez razlage.

V SSF pa najdemo frazem *[kot] izgubljena ovca*, in sicer pod iztočnicama *ovca* in *izgubljen*. Stalna zveza ima oznake 'ekspr.; pren., tudi kot primera'. Razlaga pa se glasi: 'človek brez cilja, smisla življenja' (v razdelku o izvoru frazema je razloženo, da izraz *izgubljena ovca* izhaja iz Kristusove parabole o božji skrbi za grešnika in o veselju nad njegovo spreobrnitvijo). Zraven je kot sopomenka naveden frazem *[kot] izgubljeni sin*³⁸ ('ekspr.; prisposoda, tudi kot primera'), torej je razlaga enaka kot pri frazemu *[kot] izgubljena ovca*.

Pri zvezi *[kot] izgubljeni sin* pa najdemo navedeno še tretjo sopomensko različico frazema (čeprav pod zvezo *[kot] izgubljena ovca* ni navedena!), in sicer *[kot] zablodela ovca*.

Ob prvoomenjenem frazemu pa so v SSF navedeni tudi pomensko podobni frazemi, in sicer: *[kot] izgubljena ovca*; prim.³⁹ *črna ovca*; *garjava ovca*; *metljava ovca*. Vendar pa slovar tu ni dosleden, saj ob vsaki izmed naštetih iztočnic ni navedenih vseh sorodnih frazemov:

- *črna ovca* ('ekspr.; pren., v povedni rabi'); prim. *garjava ovca*; *[kot] izgubljena ovca*; *zablodela ovca*; *metljava ovca*
- *garjava ovca* ('ekspr.; pren., tudi kot primera'); prim. *črna ovca*; *metljava ovca*
- *metljava ovca* ('ekspr.; pren., tudi kot primera'); prim. *črna ovca*; *[kot] izgubljena ovca*; *[kot] zablodela ovca*

V SSF pa so omenjeni trije frazemi opisani takole:

- *črna ovca*⁴⁰ 'kdor je v primerjavi z drugimi drugačen, slab';

---

³⁸ Prilika o izgubljenem sinu (Nova zaveza, Lukov evangelij) govori o človeku, ki je imel dva sinova. Na zahtevo mlajšega jima je razdelil imetje in čez nekaj dni je mlajši sin odšel v daljno deželo. Tam pa je živel razuzdano in zapravljal je vse, kar je imel. Povrhu vsega je takrat v deželi zavladovala tudi huda lakota, zato se je odločil, da bo odšel domov in se pred očetom pokesal ter ga prosil, naj ga vzame za enega od svojih najemnikov. Ko ga je oče zagledal, se ga je zelo razveselil in je služabnikom naročil, naj mu prinesejo najboljšo obleko in zakoljejo pitano tele, da bodo jedli in se veselili. To pa ni bilo všeč starejšemu sinu, ki je vse življenje pridno delal in ga ubogal ter ni vsega zapravljal, kot je to storil mlajši. Oče pa mu je odvrnil: »Otrok, ti si vedno pri meni in vse, kar je moje, je tvoje. Poveseliti in vzradostiti pa se je bilo treba, ker je bil ta, tvoj brat, mrtev in je oživel, ker je bil izgubljen in je najden.«

³⁹ Prim. je okrajšava za »primerjaj«. Razlagi v slovarskem članku so na tem mestu »lahko dodani tudi morebitne sopomenke, protipomenke, pomensko ali predstavno enaki ali sorodni frazemi ali enobesedni izrazi«. (Keber 2011: 11)

⁴⁰ Izvor frazema *črna ovca*: »Nastanek frazema *črna ovca* je verjetno treba povezovati z negativno simboliko črne ovce. Tako so v irski legendi Obleganje Druin Damghara zlobne in hudičevske. Zli druidi irskega kralja Cormaca, ki se bori proti Munsterski pokrajini, ker njeni prebivalci zavračajo plačevanje nepravilno

- *garjava ovca*⁴¹ 'kdor zaradi negativnih lastnosti slabo vpliva na okolico';
- *metljava ovca*⁴² 'slaboten, neodločen, zmeden človek'.

Kot sem že omenila, v SSKJ frazema *izgubljena ovca* ni. Najdemo pa lahko zvezo *izgubljeni sin* (ne pod iztočnico *sin*, ampak pod *izgubiti*), vendar pa je ta namesto v frazeološkem v terminološkem gnezdu z oznako 'rel.' (religiozno). Razlaga zveze ni navedena.

Prav tako so v SSKJ preostali trije primerjani frazemi, vsi so uvrščeni v frazeološko gnezdo. Enaka razlaga kot v SSF je samo za frazem *metljava ovca*, ki pa tu ni naveden v slovarski obliki (*pokazal je, da je gospodar, ne pa metljava ovca* ('ekspr.'): 'slaboten, neodločen, zmeden človek'). Tudi drugi frazem ni naveden v slovarski obliki, se pa razlikuje tudi pri razlagi (*je črna ovca v družini* ('ekspr.'): 'edini, ki je drugačen, slab' – v SSF 'kdor je v primerjavi z drugimi drugačen, slab'). Tretji frazem je naveden v slovarski obliki, se pa od SSF razlikuje po kvalifikatorju (v SSKJ 'slabš.', v SSF 'ekspr.'): *garjava ovca* 'kdor zaradi negativnih lastnosti slabo vpliva na okolico'.

V Pleteršnikovem Slovensko-nemškem slovarju omenjenih izrazov ni.

5.4.5.3 Stanje v Gigafidi

Iz časopisov je za omenjeno zvezo 49 zadetkov. V 21 primerih je raba nefrazeološka, v 11 primerih je zveza omenjena v povezavi z Biblijo, 17-krat pa je rabljena frazeološko. Trije zadetki so iz revij, v besedilih iz internetnih virov, zbranih v Gigafidi, pa je uporabljena le v komentarjih pod članki. Pomen po SSF je ohranjen v 12 primerih, denimo: *Tokrat ga je sprejel papež, da bi z vatikanskega vrha pokazal, kakor pravijo, človeško in krščansko razumevanje do te izgubljene ovce.* (Dnevnik, 2001); *Le eno imam (prijateljico, op. A. M.), h kateri se v stiski lahko zatečem. To mi zelo veliko pomeni, saj bi sicer kot izgubljena ovca tavalala po svetu.* (Nedeljski dnevnik, 2009).

---

odmerjenega davka, uporabljajo tri črne ovce, zlobne, nasršene z železnimi bodicami, ki lahko premagajo tudi več vojščakov. Pomen izraza črna ovca temelji na simboliki črne barve in izjemnosti te barve pri ovcah. Na izjemnosti barve določene živali temelji tudi izraz bela vrana 'posebnost, izjema', medtem ko je simbolika bele barve pozitivna.« (Keber 2011: 653)

⁴¹ Izvor frazema *garjava ovca*: »Frazem *garjava ovca*, ki se uporablja tudi kot primera, je nastal iz besedne zveze *garjava ovca*. Ta se preneseno uporablja za slabšalno označevanje osebe, ki zaradi negativnih lastnosti slabo vpliva na okolico.« (Keber 2011: 653)

⁴² Izvor frazema *metljava ovca*: »Frazem je nastal iz poimenovanja *metljava ovca* 'z metljajem okužena ovca', ki se uporablja preneseno za slikovito označevanje slabotnega, neodločnega, zmedenega človeka.« (Keber 2011: 654)

Našla pa sem tudi 8 primerov, v katerih zveza *kot izgubljena ovca* ni rabljena skladno z razlago iz SSF ('človek brez cilja, smisla življenja'), ampak je uporabljena primerjalno in bi lahko pomenila 'zmedeno, neorganizirano, raztreseno, izgubljeno', na primer:

- *Gre za hostese, spremljevalke, ki jih tujci pogosto najamejo, da ne tavajo v megamestu kot izgubljene ovce.* (Polet, 2007),

- *Jeseničani so bili v občutni premoči, zmajčki pa so delovali kot čreda izgubljenih ovac.* (Dnevnik, 2004).

- *Vendar gre za splošen problem malih delničarjev: če niso organizirani, so mali delničarji na sestankih lastnikov kot izgubljene ovce in te strižejo tudi pozimi.* (Mladina, 2005)

Za frazem *zablodela ovca* pa v Gigafidi za časopise ni niti enega zadetka, prav tako ne za revije in v besedilih iz internetnih virov.

Ker se zveza *izgubljena ovca* velikokrat uporablja neskladno z razlago pomena po SSF (enako sem opazila tudi med primeri rabe v komentarjih pod članki na internetu), torej kot 'zmedeno, neorganizirano, izgubljeno', ne pa kot 'človek brez cilja, smisla življenja', sem preverila, kako se rabi sopomenski frazem, torej *izgubljeni sin*.

Za frazeološko rabo zveze je v Gigafidi za časopise 142 zadetkov, za revije 32 in v besedilih iz internetnih virov 17. Tudi ta je le redko rabljena skladno z razlago pomena po SSF, tak primer je denimo *Busha spoznamo v študentskih letih, ko je bil velik zabavljaj, popival, se spogledoval in menjal službe kot po tekočem traku. A »izgubljeni sin« je spoznal žensko svojih sanj Lauro (igra jo Elizabeth Banks), ki ga je potegnila iz 'teme' in mu pomagala najti pravo pot.* (Lea, 2008)

Za ta frazem je značilna predvsem raba v besedilih s športno tematiko, denimo: *V minuli sezoni so se v mesto ob Savinji vrnili Uroš Zorman, Aleš Pajovič in Renato Vugrinec, vodstvo kluba pa je letos nazaj zvabilo še enega »izgubljenega sina« – Luko Žvižejja.* (rtvslo.si, 2010); *Jeseničani so sanirali dolgove, vrnili so se izgubljeni sinovi (brata Rodman, Razingar, Paré, Bešlagič), /.../* (Delo, 2008), vendar pa bi težko rekli, da v teh primerih zveza pomeni 'človek brez cilja, smisla življenja'.

6. PRIMERJAVA OBRAVNAVANIH FRAZEMOV MED SSKJ IN SSF

Podatek o tem, da je vir stalne zveze Biblija, lahko v SSF najdemo na dveh mestih, in sicer v navedku o stilni ali zvrstni oznaki takoj za navedbo frazema (oznaka 'bibl.', ki pomeni 'biblijski, biblijsko') ali pa v delu, kjer je podatek o izvoru frazema oziroma o njegovem nastanku in motivu nastanka.

Ob pregledu izbibličnih frazemov z zoonimno komponento in njihovih pomenskih ustreznih v SSF sem ugotovila, da so besede oziroma opisi, s katerimi Keber v razdelku o izvoru frazema pove, da frazem izhaja iz Biblije, različni. Odnos frazema do Biblije je označen na naslednje načine:

- svetopisemskega izvora (sem sodijo zveze *sedem debelih/suhih krav, čas debelih/suhih krav, obdobje debelih/suhih krav, leta debelih/suhih krav, sedem debelih/suhih let, debela leta, metati bisere svinjam, priti skozi šivankino uho*);
- svetopisemskega porekla (*volk v ovčji koži*);
- izhaja iz Svetega pisma (*grešni/žrtveni kozel, zlato tele*);
- iz Kristusove parabole (*izgubljena ovca*) – torej se nanaša na svetopisemsko zgodbo (op. A. M.);
- frazem prvotno ne izhaja iz Biblije, ampak od drugod, zato je razlaga postavljena na drugo mesto, in sicer: »V bibliji govori o levjem brlogu prerok Danijel /.../« (*levji brlog*).

Glede na to, da je pri precej majhnem naboru izbibličnih zoonimnih frazemov in sopomenskih ustreznih mogoče najti razmeroma veliko omenjenih opisov (nepoenotenje), lahko sklepamo, da je takih opisov ob drugih, nezoonimnih frazemih še veliko več. To potrjuje tudi E. Kržišnik (Kržišnik 2013: 115), naštela jih je kar 15.

V SSKJ pa takega razdelka o izvoru frazema, kot ga ima SSF, ni. Tako je edino, kar nam lahko nakaže, da je beseda oziroma besedna zveza izbiblična, kvalifikator 'bibl.' ('biblično') in kvalifikatorsko pojasnilo 'po bibliji'.

Pri obravnavanih izbibličnih frazemih je kvalifikator 'bibl.' naveden samo dvakrat⁴³, in sicer pri frazemih *metati bisere svinjam* in *gadja zalega*. Preostali frazemi so večinoma označeni s

---

⁴³ E. Kržišnik v članku *Biblične stalne zveze v SSKJ in v slovenskem jeziku* (Kržišnik 2000, 71–72) piše, da je z oznako 'bibl.' opremljenih le 37 izrazov, še 7 jih ima razlago 'po bibliji', čeprav je takega gradiva zagotovo več, kot je označeno v SSKJ. Vendar pa taka oznaka še ne pomeni, da je enota biblični frazem. Zato je treba to, katere zveze so (iz)biblični frazemi in katere biblični citati, šele ugotoviti.

kvalifikatorjem 'ekspr.'⁴⁴, razen *zlato tele*, kjer je pri razlagi neprenesenega pomena, pa čeprav v frazeološkem gnezdu, uvedeno kvalifikatorsko pojasnilo 'po bibliji' (medtem ko je pri *častiti zlato tele* kvalifikator 'ekspr.'⁴⁵, *kakor ovce brez pastirja* ima oznako 'knjiž.'⁴⁶. Po dva kvalifikatorja pa imajo frazemi *vzeti koga pod peruti*, *žrtveno jagnje* in *daritveno jagnje*, in sicer poleg 'ekspr.' še 'knjiž.'. Pregovor *Krava pri gobcu molze*, ki je nastal iz biblične modrosti *Ne zavezuj gobca volu, kadar vrši žito*, pa ima oznako 'pog.' (verjetno je vzrok za tako oznako beseda *gobec*).

V SSKJ pa lahko najdemo še en kvalifikator, in sicer pri frazemu *izgubljeni sin* (ki je po SSF sopomenska ustreznica zoonimnemu frazemu *izgubljena ovca*). Označen je z 'rel.' (religiozno).

V SSF pa so izbiblični zoonimni frazemi večinoma označeni s kvalifikatorji, kot jih navaja že SSKJ (Keber že v uvodu k SSF (str. 11) pove, da se je pri oznakah večinoma zgledoval po SSKJ). Tako je tudi tu najpogostejša oznaka 'ekspr.'. Izjeme pa so frazem *zlato tele* – SSKJ ga označuje kot 'ekspr.' oziroma 'po bibliji' (pri razlagi dobesednega pomena), SSF pa 'ekspr.' in 'bibl.', frazem *sedem suhih let* je (tako kot v SSKJ) označen z 'ekspr.', medtem ko sta *sedem debelih krav* oziroma *sedem suhih krav* označena kot 'knj.'. Pri zvezi *metati bisere svinjam* SSF obdrži oznako iz SSKJ 'bibl.', vendar pa navaja še obliko frazema *metanje biserov svinjam*, tam pa je oznaka 'ekspr.', in ne 'bibl.'. Zvezo *izgubljeni sin*, ki je v SSKJ označena kot 'rel.', pa SSF označuje z 'ekspr.'.

V SSKJ so vsi obravnavani frazemi v frazeološkem gnezdu, razen dveh izjem. Prva je frazem *gadja zalega* – pod iztočnico *gadji* je sicer v frazeološkem gnezdu, pri iztočnici *zalega* pa je pod četrto razlago pomena besede (4. slabš., navadno s prilastkom /bibl. *gadja zalega*/).

Druga izjema pa je pri frazemu *izgubljeni sin* (po SSF sopomenska zveza frazemu *izgubljena ovca*), in sicer je ta uvrščen v terminološko gnezdo, kar pa seveda ni prav, saj to ni termin oziroma terminološka zveza. V tem primeru je tako prišlo do napake.

---

⁴⁴ Glede na to, da so frazemi v SSKJ uvrščeni v frazeološko gnezdo (in torej ločeni od frazemov v širšem smislu (večbesedni terminološki izrazi in stalne besedne zveze, pri katerih vsota pomenov posameznih sestavin ni enaka pomenu celote), ki so uvrščeni v terminološko gnezdo), je podatek o tem, da je zveza ekspresivna, odvečen, ».../saj velja za vse, oznaka, ki jo potrebujejo, je tista, ki bi prinašala podatek o vrsti ekspresije« (Kržišnik 1998: 63)

⁴⁵ To, da v SSKJ ni navedenih veliko zvez s kvalifikatorjem 'bibl.', je logično, saj je delo zanj »najbolj pospešeno potekalo v 60. letih. To je vsekakor čas, ko družbenopolitične razmere niso bile naklonjene posebnemu izpostavljanju jezikovnega gradiva iz bibličnih besedil.« (Kržišnik 2000: 75–76)

⁴⁶ Po SSKJ oznaka 'knjiž.' pomeni: »Beseda, pomen ali zveza, ki se rabi zlasti v leposlovnem ali znanstvenem jeziku. V pogovornem jeziku zveni nenavadno.«

SSKJ pa isti frazem razlaga pod več iztočnicami, zato lahko v nekaterih primerih med razlagami nastanejo odstopanja. To se je denimo zgodilo pri dveh obravnavanih frazemih, in sicer:

- *sedem suhих let*: pod iztočnico *suh* je opisan kot 'čas brez uspehov pri delu, v kaki dejavnosti /.../' , pod iztočnico *leto* pa kot 'čas brez uspehov pri kom, v kaki dejavnosti /.../' (podčrtala A. M.);
- *iti skozi šivankino uho*: pod iztočnico *uho* je razlaga 'narediti kaj težko uresničljivega', pod iztočnico *šivankin* pa 'napraviti kaj težko uresničljivega' (podčrtala A. M.).

V SSF pa se to ne more zgoditi, saj je frazem slovarsko obdelan le pod glavno iztočnico⁴⁷.

Razlika med obravnavanimi frazemi v SSKJ in SSF je tudi v tem, da so v SSF frazemi v slovarskih člankih seveda navedeni v osnovni slovarski obliki, v SSKJ pa ne vedno (denimo *to je volk v ovčji koži* namesto *volk v ovčji koži*; *no, kdo si upa v levji brlog* namesto *levji brlog*; *vzdihovali so nad napakami in iskali grešnega kozla* namesto *grešni kozel*). Na tem področju je v SSKJ opaziti precejšnjo nedoslednost. Ker se frazemi pojavljajo tudi v obliki realiziranih besedil oziroma v zgledih, kot ilustrativno gradivo, se frazeologija izgublja.

Zanimiva pa je tudi primerjava razlage pomenov izbibličnih zoonimnih frazemov med SSKJ in SSF, saj sem opazila določena odstopanja oziroma neskladja med enim in drugim normativnim priročnikom, in sicer:

1. Razlagi frazema sta povsem pomensko prekrivni le v enem primeru:
  - SSKJ in SSF: *častiti zlato tele* 'bogastvo, denar'
2. V SSF je razlaga frazema v primerjavi s SSKJ poenotena (tam, kjer SSKJ dopušča več možnosti), vendar kljub temu ostane pomensko prekrivna:
  - SSKJ: pod iztočnico *suh*: *to je bilo sedem suhих let* 'čas brez uspehov pri delu, v kaki dejavnosti'; pri iztočnici *leto*: *to je bilo sedem suhих let* 'čas brez uspehov pri kom, v kaki dejavnosti'
  - SSF: *sedem suhих let* 'čas brez uspehov pri kom, v kaki dejavnosti'
(V SSF je izpuščena zveza 'pri delu', upoštevano je samo 'pri kom'.)
  - SSKJ: *metati bisere svinjam* 'dajati, dati komu duhovno ali materialno dobrino, ki je ne zna ceniti'

---

⁴⁷ »Ker pa se razlaga frazema in vse, kar spada zraven, v frazeološkem slovarju zaradi ekonomike navaja samo pri eni sestavini – iztočnici (SSKJ je pri tem izjema), je treba izbrati t. i. glavno iztočnico.« (Keber 2011: 10)

- SSF: *metati bisere svinjam* 'dajati komu duhovno ali materialno dobro, ki je ne zna ceniti'
(V SSF je izpuščena beseda 'dati'. Razlaga v tem priročniku je, kot sem že omenila, prilagojena osnovni obliki navedenega frazema (*metati – dajati*). SSKJ pa je pri tem nedosleden: čeprav pozna samo frazem *metati bisere svinjam* (nedovršnik), se razlaga začne z nedovršnikom in dovršnikom (*metati – dajati, dati*). Po analogiji bi torej razlagi 'dati komu duhovno ali materialno dobro, ki je ne zna ceniti' ustrezala zveza *vreči bisere svinjam*).

- SSKJ: pod iztočnico *uho: iti skozi šivankino uho* 'narediti kaj težko uresničljivega'; pod iztočnico *šivankin: iti skozi šivankino uho* 'napraviti kaj težko uresničljivega'
- SSF: *priiti skozi šivankino uho* 'napraviti kaj težko uresničljivega'
(V SSF je izpuščena beseda 'narediti', vendar to pomenskega dela razlage frazema ne spremeni, saj sta oba glagola, tako *narediti* kot *napraviti*, po SSKJ razložena kot 'z aktivnostjo doseči uresničitev kakega a) opravila, dela, b) dejanja', torej sta sopomenska.)

- 3. SSF izpusti kakšen podatek pri razlagi frazema v primerjavi s SSKJ:
  - SSKJ: *to je volk v ovčji koži* 'slab človek, ki se dela, kaže dobrega, plemenitega'
  - SSF: *volk v ovčji koži* 'človek, ki se dela, dobrega, plemenitega'
(V SSF ni vrednotenjske oznake 'slab' (poleg tega izpušča besedo 'kaže', saj sta izraza 'delati se' in 'kazati se' sopomenska). Pomenskega opisa frazema pa to ne spremeni, saj nam že to, da se človek dela dobrega in plemenitega, pove, da v resnici to ni (in da je torej slab). Po razlagi v SSKJ pa je to le dodatno poudarjeno.)

- 4. SSF v razlago po SSKJ doda kakšno pojasnilo:
  - SSKJ: *vzdihovali so nad napakami in iskali grešnega kozla* 'osebo, ki bi jo obdolžili krivde zanje'
  - SSF: *grešni kozel* 'oseba, stvar, ki jo neupravičeno, po krivici obdolžijo česa'
(SSF dodaja, da z *grešnim kozlom* ne označimo samo človeka, ampak lahko tudi stvar, torej razširja pomen tudi na ŽIVO-, poleg tega pa dodatno poudarja, da je oseba ali stvar obtožena neupravičeno, po krivici.)

7. UGOTOVITVE ANALIZE IZBIBLIČNIH ZONIMNIH FRAZEMOV S POMOČJO KORPUSA GIGAFIDA

Analiza publicističnih besedil iz časopisov, revij in iz internetnih virov v elektronskem korpusu Gigafida je pokazala, da se vsi izbiblični zoonimni frazemi in njihove pomenske ustreznice v rabi niso uveljavili v enakem obsegu.

Med daleč najpogosteje rabljenimi frazemi so tako *sedem debelih krav* (in izpeljanke *čas/obdobje/leta debelih krav*, *sedem debelih let*), *sedem suhih krav* (*čas/obdobje/leta suhih krav*), *grešni kozel*, *žrtveno jagnje* in *iti skozi šivankino uho*. Preostali frazemi so rabljeni manj ali pa (skoraj) nič.

Frazemi lahko odsevajo stanje v družbi, kar dokazujejo zvezi *sedem debelih krav*, *sedem suhih krav* in njune sopomenske ustreznice. Zanje je značilno, da je njihova raba v časopisnih publikacijah skokovito zrasla v dveh prelomnih obdobjih – po terorističnem napadu v Ameriki leta 2001 in na začetku svetovne gospodarske in finančne krize leta 2008. V časopisih so takrat veliko pisali o posledicah teh dveh dogodkov za gospodarstvo, finance in svet na splošno. Novinarji so čustveno in doživeto opisovali stanje pred prelomnima dogodkoma (*sedem debelih krav*) in stanje po teh (*sedem suhih krav*). Lahko rečemo, da so omenjeni frazemi torej odsev razmer ali pa sprememb v družbi v določenem obdobju.

Iz korpusa je tudi razvidno, da se frazemi velikokrat uporabljajo v naslovih časopisnih člankov. To je razumljivo, saj so na izpostavljenih mestih v besedilu najbolj vidni, delujejo inovativno in tako bralce pritegnejo k branju (o tem je prvi pisal Tomo Korošec).

Kljub načelu stalnosti frazemov pa je zanje v publicističnih besedilih značilno, da se v rabi njihova struktura (pa tudi pomen) lahko velikokrat spremeni (napake ali prenovitve): »Korpusni pristop v preučevanju frazemov jasno kaže, da je njihova zgradba pogosto nestabilna. Čeprav je prav stabilnost/ustaljenost še vedno navajana kot ena ključnih lastnosti frazema, korpusni raziskovalci poročajo zlasti o visoki leksikalni variantnosti in ustaljenih pretvorbah posameznega frazema. Tudi na slovenskem korpusnem gradivu je mogoče ugotoviti, da dejanska pisna raba dokazuje sorazmerno svobodo pri izbiri frazemskih sestavin, kar postavlja pod vprašaj ne samo do sedaj registrirano in uslovarjeno slovensko frazeologijo, pač pa tudi pojem frazemske stabilnosti in ustaljenosti sploh.« (Gantar 2003: 212)

8. SKLEP

Biblija je zagotovo eno izmed najpogosteje citiranih besedil v našem prostoru. Ker je med bralci (in poslušalci) prisotna že zelo dolgo, so imeli deli besedil iz knjige vseh knjig veliko priložnosti za to, da so se med govorce slovenskega jezika ustalili. Tako so skozi leta iz bibličnih citatov nastali stalni citati, pozneje pa so iz njih, če so bili le sprejeti med govorce, nastali frazemi (govorce jezika take enote prepoznajo kot stalne zveze s stalno leksikalno zapolnitvijo). To pomeni, da so zaživi neodvisno od sobesedila v Bibliji, kar pa je tudi vzrok, da jih ljudje velikokrat ne prepoznajo več kot biblične.

Čeprav so živali v Bibliji velikokrat omenjene, se je iz tistih delov besedila, v katerih se pojavljajo, v današnjem jeziku osamosvojilo in ustalilo presenetljivo malo frazemov z zoonimno komponento.

V diplomski nalogi sem raziskovala rabo izbibličnih zoonimnih frazemov s treh vidikov: kako so se deli besedil v Bibliji, iz katerih so pozneje nastali pravi frazemi, prevajali v različnih prevodih Biblije in kateri so bili po strukturi najbližje današnjim frazemom; v kakšni obliki in pomenu so se nato te stalne zveze ustale, normirale v slovarjih (v Pleteršnikovem Slovensko-nemškem slovarju, SSKJ in SSF) ter kakšna je njihova novejša raba v publicističnih besedilih.

Jezik je živa tvorba in se skozi čas spreminja, prilagaja, in to se je pokazalo tudi pri rabi frazemov. Nekaj je stanje v slovarjih, nekaj povsem drugega pa živa raba – kako se frazem razvija, osamosvaja v drugačnih oblikah in pomenih, torej kako je sprejet (če sploh) in rabljen med govorce. Analiza izbibličnih zoonimnih stalnih zvez v publicističnih besedilih v korpusu Gigafida v primerjavi z normo v slovarjih je pokazala, da vsi obravnavani izbiblični zoonimni frazemi med govorce niso enako živi in nekateri bolj ali manj izginjajo iz rabe, spet drugi pa se uporabljajo (tudi) v drugačni obliki ali pomenu, kot je naveden v normativnih priročnikih. Normo je namreč pri frazemih, za katere je med drugim značilna večbesednost, zelo težko določiti, še posebej tam, kjer je ena sestavina zamenljiva z različnimi dopustnimi variantami. To se denimo lahko zgodi pri glagolskih frazemih, kot je *iti skozi šivankino uho*, pri katerem je glagol *iti* zamenljiv z različnimi variantami, in sicer odvisno od konteksta: *splaziti se/preriniti se/uvrstiti se/izmuzniti se ... skozi šivankino uho*.

Dejstvo pa je, da frazemi jezik naredijo še zanimivejši, barvitejši in govorcem dopuščajo določeno možnost svobode in kreativnosti pri izražanju.

9. VIRI

Bojc, Etbin, 1987: *Pregovori in reki na Slovenskem*. Ljubljana: DZS.

Chevalier, Jean in Gheerbrant, Alain, 1995: *Slovar simbolov: miti, sanje, liki, običaji, barve, števila*. Prev. Stane Ivanc. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.

Elektronski korpus slovenskega jezika Gigafida (dostopno na <http://www.gigafida.net>)

Keber, Janez, 2011: *Slovar slovenskih frazemov*. Ljubljana: ZRC SAZU.

Maks Pleteršnik: Slovensko-nemški slovar (dostopno na <http://www.fran.si/136/maks-pletersnik-slovensko-nemski-slovar>)

Slovar novejšega besedja slovenskega jezika (dostopno na <http://www.fran.si/131/snb-slovar-novejsega-besedja>)

Slovar slovenskega knjižnega jezika (dostopno na <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html>)

Slovenski standardni prevod Svetega pisma, osnovna izdaja, peti, pregledani natis, 2006 (dostopno na <http://www.biblija.net/biblija.cgi?l=sl>).

10. LITERATURA

Bernjak, Elizabeta in Fabčič, Melanija, 2014: *Frazemi in pregovori v stiku*. Maribor: Filozofska fakulteta.

Galer, Majda Marija, 2001: *Biblične stalne zveze v slovenskem jeziku*. Diplomaska naloga. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Gantar, Polona, 2003: Stalnost in spremenljivost frazema v slovarju. *Współczesna polska i słoweńska sytuacja językowa = Sodobni jezikovni položaj na Poljskem in v Sloveniji*. Ur. Stanisław Gajda, Ada Vidovič Muha. Opole: Uniwersytet Opolski, Ljubljana: Filozofska fakulteta. 209–223.

Gantar, Polona, 2007: *Stalne besedne zveze v slovenščini: korpusni pristop*. Ljubljana, Založba ZRC.

Kalin Golob, Monika, 2003: *H koreninam slovenskega poročevalnega stila*. Ljubljana: Založništvo Jutro.

Keber, Janez, 1996: *Živali v prispodobah 1*. Celje: Mohorjeva družba.

Keber, Janez, 1998: *Živali v prispodobah 2*. Celje: Mohorjeva družba.

Keber, Janez, 2000: Raziskovanje slovenske frazeologije – sedanje stanje in zasnova frazeološkega slovarja. *Jezikoslovni zapiski 6*. Ljubljana. 81–98.

Kos, Janko, 2009: *Zgodbe Svetega pisma*. Ljubljana: DZS.

Kržišnik, Erika, 1995: Frazeologija v slovenskem časopisju v dveh prelomnih obdobjih. *Języki słowianskie 1945–1995*. Opole: Uniwersytet Opolski, Institut filologii polskiej. 217–226.

Kržišnik, Erika, 1996a: Frazeologija v slovenskem časopisju štiri leta po osamosvojitvi. *Jezik in čas*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete. 175–189.

Kržišnik, Erika, 1996b: Norma v frazeologiji in odstopi od nje v besedilih. *Slavistična revija 44/2*. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 133–154.

Kržišnik, Erika, 1998: Socialna zvrstnost in frazeologija. E. Kržišnik (ur.): *Zbornik predavanj/XXXIV. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, 29. 6.–18. 7. 1998*. Ljubljana: Seminar slovenskega jezika, literature in kulture pri Centru za slovenščino kot drugi/tuji jezik, Oddelek za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete. 53–69.

Kržišnik, Erika, 2000: Biblične stalne zveze v SSKJ in v slovenskem jeziku. *Razprave – Dissertationes XVII*. Ljubljana: SAZU: Razred za filološke in literarne vede. 67–80.

Kržišnik, Erika, 2013: Izbiblični frazemi v novem slovarju slovenskih frazemov. *Die slawische Phraseologie und die Bibel*. Ur. Harry Walter in Valerij M. Mokienko. Greifswald – Sankt Petersburg. 111–122.

Merše, Majda, 2009: *Slovenski knjižni jezik 16. stoletja: razprave o jezikovnem sistemu, besedju in prevodni problematiki*. Ljubljana, Založba ZRC, ZRC SAZU.

Opašić, Maja. Zoonimske sestavnice u biblizmima hrvatskoga i pojedinih jezika (dostopno na <https://bib.irb.hr/datoteka/713680.opasic.pdf>).

Orožen, Martina, 1996: *Poglavja iz zgodovine slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Petermann, Jurgen, 1988: Frazeologija v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (I–IV). Nekaj osnovnih vprašanj vloge frazeologije v slovarju. *Obdobja* 8. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete. 301–310.

Pogorelec, Breda, 1974: Razvoj slovenskega knjižnega jezika. Tiskano kot dodatek k publikaciji *Slovenski jezik, literatura in kultura: informativni zbornik*. Ljubljana.

Toporišič, Jože, 2006: *Besedjeslovne razprave*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

IZJAVA O AVTORSTVU

Spodaj podpisana Andreja Mavsar izjavljam, da sem diplomsko nalogo z naslovom *Izbiblična zoonimna frazeologija* napisala samostojno, s pomočjo navedene literature in pod vodstvom mentorice.

Domžale, september 2016

Andreja Mavsar